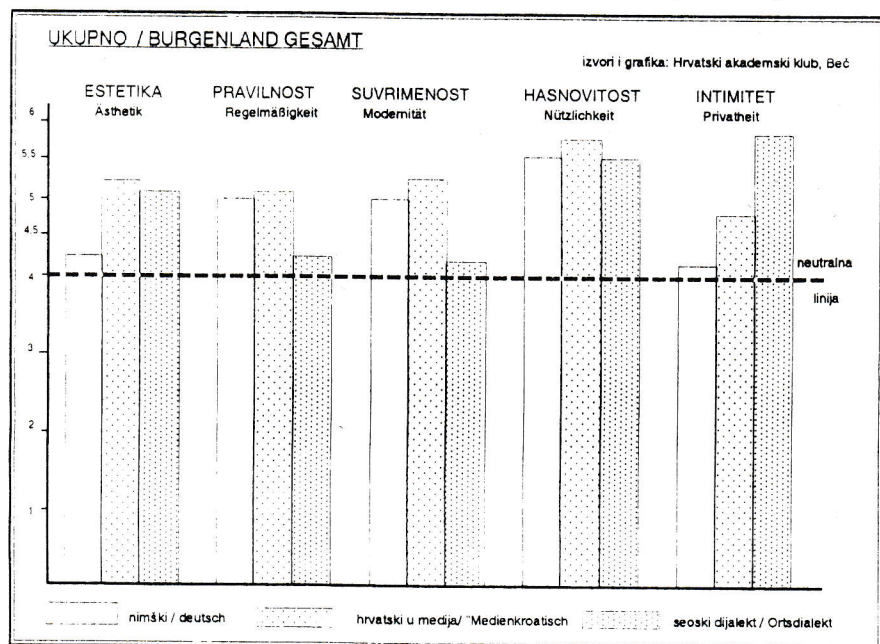
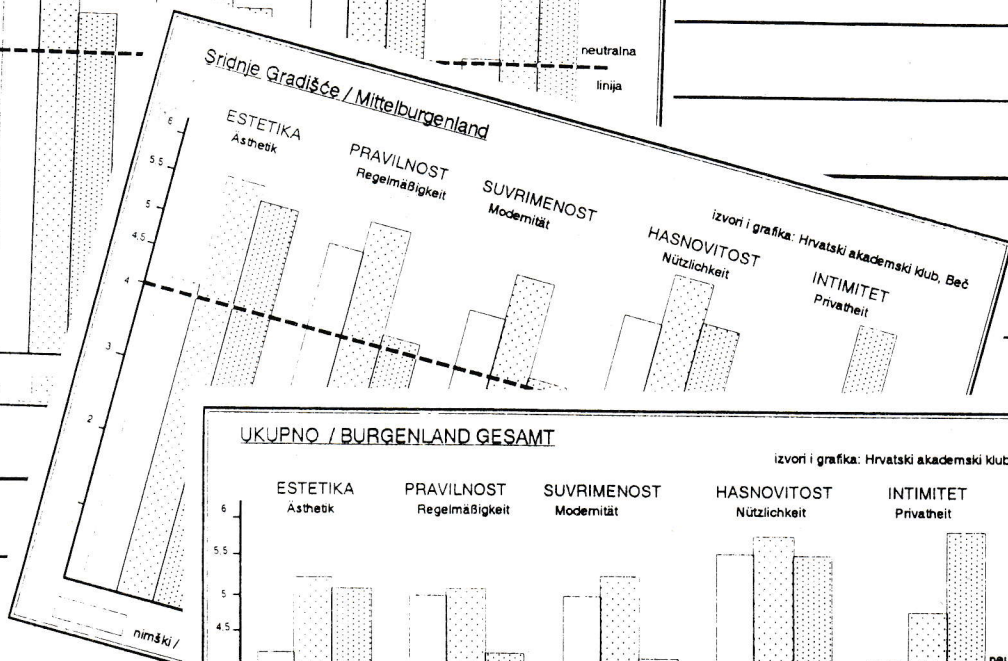
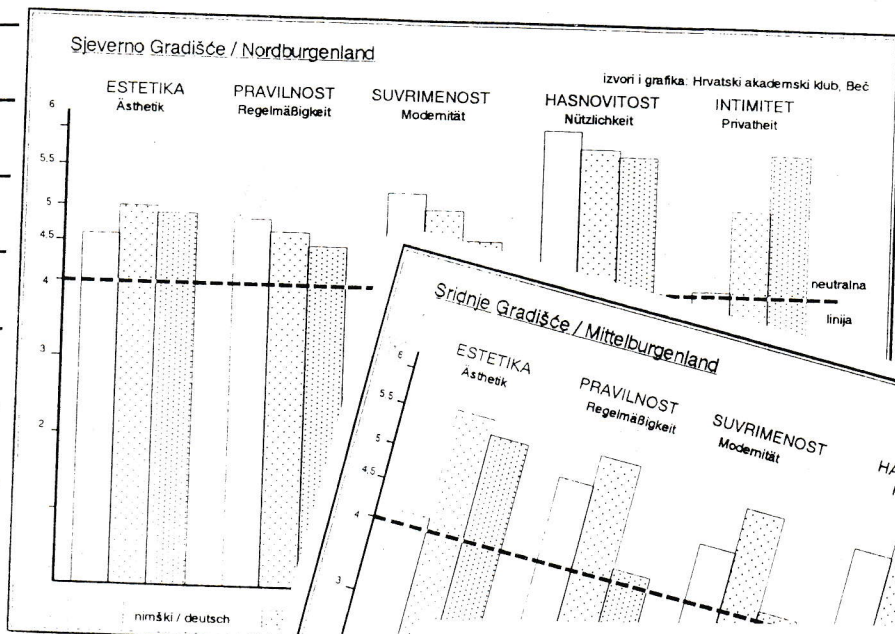

NOVI GLAS

MAGACIN HAK-A

1/1990

U V O D N I K

Opet imate novi broj Novoga glasa u ruka. Po prvi put smo ga složili sami, kod nas u klubu. Zato smo se i malo zakasnili s ovim prvim brojem. Zapravo smo imali čuda veće cilje s našim magazinom. Kanili smo izdati barem dvomisečnik, kasnije pak misečnik. Dvomisečnik nam se čini i sada još realističnim, po ovom prvom, teškom broju.

Na ovom mjestu se kanimo zahvaliti našoj bivšoj urednici Agnjici Čenar-Schuster, ka je dvojica ljeta dugo peldodavno uredjivala naš magazin. Zapravo je ona No-

vomu glasu pokazala, kako treba djelati, da more izhadjati zaistinu redovito, točno na dan.

Sadržajno će se u budućnosti minjati samo malo. Forsirati kani-mo ali svakako politiku i znanstvene članke. Mi mislimo da je upravo to glavna zadaća Novoga glasa.

Počeli smo u ovom broju publicirati rezultate našega istraživanja skupa s Bečanskom Sociolingvistikom. Izvještavat ćemo i o daljnji rezultati, a u drugom broju će biti dost mjesta za naš simpozij na Sveučilišću "Jezik u izobrazbi - materinski jezik". U ovom broju se

bavimo i pitanjem novoga fundamentalizma med Gradišćanskimi Hrvati, najti morete i članak o jeziku. I ov članak neka bude impuls, da se opet pokrene diskusija o našem jeziku, pozvani su svi, da bi pisali članke, polemike, feljtone, štiteljska pisma itd...

Konačno još mala prošnja. U ovom broju ćete najti uplatnicu za Novi glas i za članarinu HAK-a 1990. Nam su ti pinezi zaistinu potrebni, da moremo i nadalje nastaviti našim djelovanjem. Zato Vas prosimo, da zaistinu platite Vaš prinos. Lipa hvala!

uredništvo

I M P R E S U M

Vlasnik, izdavač, nakladnik: Hrvatski akademski klub

urednici: Jandre Palatin, Franjo Schruiff

suradniki: Jandre Palatin, univ. prof. dr. mag. Dietmar Larcher, Petar Tyran, mag. Fred Hergović, Jurica Čenar, Kristina Karall, Katarina Dragšić projektna grupa HAK-a i Sociolingvistike

grafike: Vjesnik, Večerni list, Jakov Zvonarić

lay-out: Franjo Schruiff, dipl. inž. Štefan Roth

ekspedit: Regina Palatin

foto-slog: Hrvatski akademski klub, Schwindgasse 14/10 Beč

Manuskripti se šalju na adresu: Hrvatski akademski klub, Schwindg. 14/10, 1040 Beč/Wien; 0222 - 65 14 014
konac redakcije za broj 2/1990 je 30. aprila 1990.

Očitovanje polag saveznoga zakona od 12.6.1981., SZL br. 31, o štampi i drugi publicistički medija:

vlasnik medija: Hrvatski akademski klub (HAK), Kroatischer Akademikerklub

izdavač: odbor HAKa

tisak: Wograndl-Druck, 7210 Matrštof/Mattersburg

mjesto naklade: 1040 Beč/Wien

odbor HAKa: Franjo Schruiff (predsjednik), Jandre Palatin (potpredsjednik), Kristina Karall (tajnica), Manfred Čenar (blagajnik)

svi: Schwindgasse 14/10, 1040 Beč/Wien

Očitovanje temeljne orijentacije periodičnoga medija:

Magazin Novi glas je u partijskopoličkom i konfesionalnom pogledu neodvisan list za sve Gradišćanske Hrvate, a pretežno za one u Gradišću i Beču. On se bavi u prvom redu sadašnjom situacijom gradišćanskohrvatske narodne grupe, ali prez da bi zanemario retrospektivno i perspektivno gledanje te problematike kot i kulturu u najužem i najširem smislu. Časopis služi informiranju članov i svih zainteresiranih. Nakana mu je, da u pitanji manjinske politike djeluje na formiranje mišljenja.

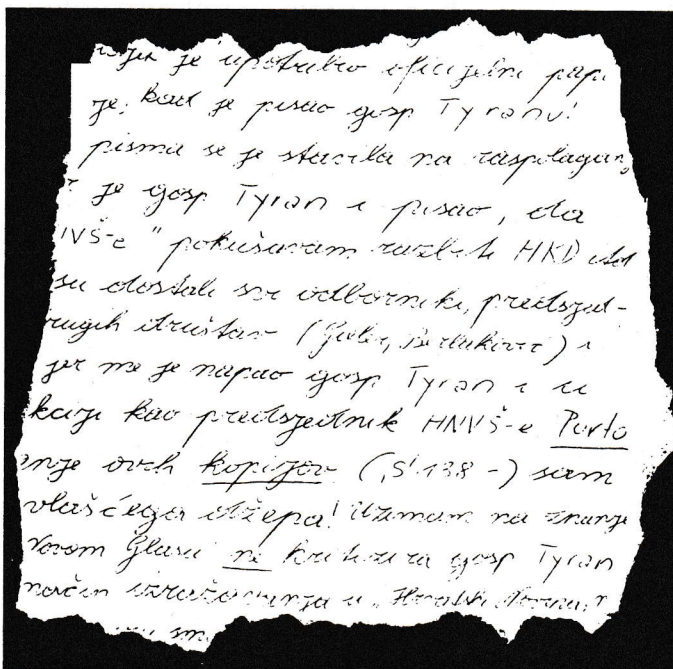
Uzmite na znanje, da me Vaš Novi glas već ne zanima . . .

Novi glas se je bavio u prošlom broju u komentarčiću tužbom dr. Gassnera protiv glavnoga urednika Hrvatskih novin Petra Tyrana i "ineteresantnimi" detalji u vezi s ovom tužbom.

Na žalost je redakcija "Novoga Glasa" otvorila na zadnjoj stranici forum za razne anonimne optužbe bez osnove - ne čudi me zbog toga, da ste i meni odnosno mojemu odvjetniku dr. Hajeku "posvetili" jednu rubriku. Kako je poznato, je bivši predsjednik HAK-a Petar Tyran u broju od 27. 10. 1989. Hrvatskih Novin o meni pisao, da "glasno lajem", da "hitam bombice", da se ponašam kao "ljudožder", itd. Ovim načinom izražavanja prekoraknuo je Petar Tyran i to ne nek sa-

nije htio uvrediti i da mu je "iskreno žao", ako se ja čutim uvredjen. Pokidob se nije javno distancirao od inkriminiranih izrazov u "Hrvatski Novina" - ča se je od njega iz razumljivih razlogov potribovalo - bio sam prisiljen, da ga tužim. Krivična rasprava neće biti u Željeznu, kako se anonimno piše u "Novom Glasu" - nego u Beču (poslovni broj: 9cE Vr 893/90, Hv 525/90).

Dr. Hajek je upotribio oficijelni papir svoje kancelarije, kad je pisao gosp. Tyranu! Kopija ovoga pisma se je stavila na raspolaganje i HNVŠ-u, jer je gosp. Tyran i pisao da "u ime HNVŠ-a" pokušavam

mo po mojem mišljenju! - daleko one granice, koje stavljaju odredjene zakoni.

Moje advokat mu je poslao na to pismo, u kom je od njega potribovalo, da citirane uvrede povuče u "Hrvatski Novina". Gosp. Tyran je reagirao tim, da je mojemu advokatu poslao pismeni odgovor, u kom se je u tom smislu izrazio, da me

razbiti HKD, itd. Ovu kopiju su dostali svi odbornici, predsjednici nekih drugih društava (Gieler, Berlaković) i gosp. Smolle, jer me je napao gosp. Tyran i u mojoj funkciji kao predsjednik HNVŠ--a. Porto za razislanje ovih kopijov (AS 138,-) sam platio iz vlašćega džepa! Uzimam na znanje, da se u "Novom Glasu" ne kritizira gosp. Tyran i

njegov način izražavanja u "Hrvatski Novina", nego da se anonimno širu smišne izmišljotine o mojem advokatu ("advokat dr. Hajek mora biti u pinezni poteškoća," itd.) Uzmite ali i Vi na znanje, da me Vaš "Novi Glas" već ne interesira. Javljam Vam ovim putem i moj istup iz HAK-a.

Srdačno

Dr. Gassner

Dragi Herbert, žao nam je, da te Novi glas već ne interesira, kad je komentirao neke detalje Tvoje tužbe protiv Petra Tyrana. Novi glas je i u vrijeme Tvojega uredništva zastupao konsekvantno svoju liniju, a nije se ugledao na bilo kakova nagražanja s bilo koje strani. Tako i danas djela. Veseli nas, da si platio porto za Tvoja pisma iz vlašćega džepa. U današnjem času moraš i Ti to posebno naglasiti!

Da će biti sudskarasprava u Beču odgovara istini. Kad smo pisali Novi glas, je bila situacija još takova, da bi Tvoji kolegi odlučili u raspravi. Stoprv već nego misec kasnije je nadležni sud u Beču preuzeo tužbu zbog zahvalnosti svih sucev u Željeznu.

uredništvo

Naš "daleki" put iz Slovačke u Hrvatsku

Je srijeda večer. Dvi divojke iz slovačkoga Novoga Sela smo se autobusom vozili u Beč. Hrvatski akademski klub nas je pozvao, da bi na drugi dan s hakovci putovali u Jugoslaviju. Po telefonu smo se s Franjom Schruiffom dogovorile, da će nas čekati na Landstraße u Beču. Došli smo tamo i otpravili se u aulu. Žužka je ostala kod prtljage, a ja sam išla iskati Franju. Išćem ga u espre-

su, je li ne sidi voljkade (kade-tade) uz pivo. No, njega nije. Najednoč Žužka dobiži i kriči, da je Franjo ovde. "Kako ga je spoznala, kad se oni dva još nikad nisu vidili?" - razmišljam. Vraćam se u aulu, išćem ga, no, njega nigdir. Najednoč mi se neki jako prijateljski nasmije i pruži mi ruku. Ja si u glavi pripravljam riči, da mu razjasnim po nimšku, da se mora varati. No, on meni hrvatski. Oprašća se, da Franjo nije mogao dojt, da ima posla. O Bog sveti! - sam si mislila. Ali pak smo saznali da je to prijatelj Franje - Manc, Hrvat iz gradišćanskoga Novoga Sela.

Karavanu u Hrvatsku da su im odrekli. Ali ipak, četire lipe dane smo preživili u Gradišću i u Beču. Navečer smo se konačno sustrili s drugimi hakovci. Još isti večer smo išli na Coca-Colu i razgledali smo večernji Beč. Na drugi dan nas je ugostio Jakov Zvonarić i njegova sestra Ana. Po objedu smo išli skupa u bečansku staru vijećnicu na simpozij o kulturni odnosi med Bečom i Peštom.

Do nedilje smo tako posjetili Željezno, ORF-Studio Gradišće, Niuzaljsko jezero, hrvatska sela sjevernoga i sridnjega Gradišća. Zatančali i zajačili smo si s Nedom Ukraden u Velikom Borištofu i s Novimi Fosili u Trajštofu. Pogledali smo izložbu Klaudusovih djel u Malom Borištofu, žetvenu zahvalnicu u Uzlopu,...

Svagdir smo sustrili mnogo ljudi. Već koga smo jur bili spoznali pri Hrvatskom festivalu u juniju u nas, ili pri Hrvatski kulturni dani u Beču. Svi su bili jako prijateljski, primili su nas med sebe kot svoje.

Razgledanje lipih hrvatskih sel, spoznanje života vaših mladih ljudi je bilo jako interesantno za nas.

Ufajmo se, da lipi hrvatski jezik, kako zvuči u Gradišću, još dugo bude zvučio i kod nas.

Nikoleta Habudova, Novo Selo kr. Tibnja, Slovačka

MANJINSKO PRAVO

Ustavni sud je ukinuo teritorijalni princip

15. decembra prošloga ljeta je Ustavni sud ukinuo odlukom u vezi s dvojezičnim školstvom u Koruškoj teritorijalni princip. Po prvi put će biti vezano manjinsko pravo uz pripadnika manjine a ne uz krajinu, u koj on živi. Hrvatska društva su i ovu znamenitu odluku već ili manje ignorirala. NOVI GLAS će ju analizirati za vas.

Zapravo je Ustavni sud ukinuo samo poldrug paragrafa. Ali posljedice zasad još nijedan ne more pregledati. Po prvi put u povijesti je sud odlučio, da ima pripadnik manjine svoje pravo i izvan u članu 7 zapisanoga teritorija. Ustavni sud je ukinuo slijedeće pasaze (vidi faksimil, str. 5).

- §10 (2)

- §11 cit. pasaža

Ova odluka je zbog toga tako važna jer je znatno proširila dosadašnju primjenljivost člana 7, ki govori o Hrvati odnosno Slovenci u Gradišću, u Koruškoj i u Štajerskoj. U prvom redu je zakon o narodni grupa jako ograničio i još svenek ograničava član 7.

Sada imaju Slovenci u cijeloj Koruškoj, a ne samo u slovenski općina, pravo na elementarnu nastavu i u vlašćem jeziku.

Kako je došlo do ove i za Gradišćanske Hrvate relevantne odluke? Dr. Joža Messner i njegova žena su kanili prijaviti svojega sina Ilju za dvojezičnu nastavu u predškoli ka je priključena k saveznoj pedagoškoj akademiji u Celovcu.

Sve tri instance (1. peljačtvo pedagoške akademije, 2. zemaljski poglavar i 3. ministar za nastavu, umjetnost i šport) su odbile ovu želju različnimi argumenti pozivajući se na § 10 Koruškoga zakona o manjinskom školstvu.

Ministarstvo je branilo odbijajuću odluku peljačtva pedagoške akademije ovako:

"...zakon o manjinskom školstvu 1959. da je ispunio član 7 Državnoga ugovora. §10 toga zakona predvidja, da koruška vlada odredi dvojezične škole na podloga službene brojidbe. Do takove brojidbe valjaju one škole kot dvojezične, ke su bile na početku školskoga ljeta 1958/59 dvojezične.

Pokidob da su Slovenci odbijali takovu brojidbu, je teritorij dvojezičnih škol zakonski fiksiran (zemaljski zakon LGBl. 44/1959, §1) na status-quo iz 1958/59. ljeta. Pokidob Celovec ne leži u tom području, je peljačtvo pedagoške akademije punim pravom odbilo želju dr. Messnera ....”

Protiv o- voga rješenja (Bescheid) ministra su se Messneri branili tuž- bom polag čl. 144 Ustavnoga zakona (Bun- desverfassungs-

gesetz = B-VG, Bescheidbeschwer- de) zbog skraćanja ustavnopravno garantiranih prav, tj. jednakosti državljanov pred zakonom (čl. 7/1 B-VG) i prava na elementarnu nastavu (čl. 7/2 Državnoga ugovora 1955)

U toku postupka je Ustavni sud pregledao Koruški zakon o manjinskom školstvu, osebujno §§10 i 11.

O ispitivanju zakona (Gesetz- esprüfungsverfahren, čl. 140/1 B-VG) piše Ustavni sud slijedeće:

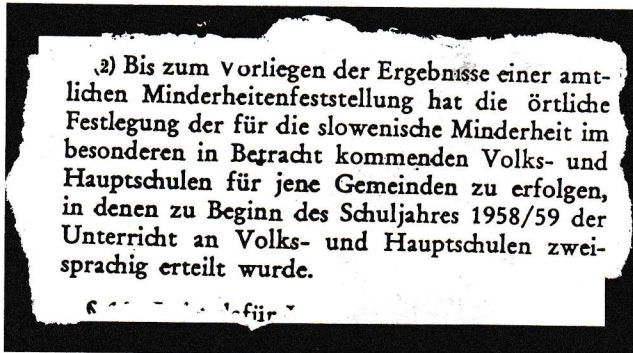
“... Polag člana 7/2 Držav- noga ugovora imaju austrijanski pripadnici slovenske manjine prez iznimke pravo na elementarnu nastavu u slovenskom jeziku. Po- lag Koruškoga zemaljskoga zako- na su ali samo one škole dvojezič- ne, ke su bile jur 1958/59. ljeta dvo-

Dite ima pravo na školu, a ne selo

jezične. Tim je onim pripadnikom manjine, ki živu izvan toga odre- djenoga područja, izvan tih općin, skraćeno pravo na elementarnu nastavu (u smislu čl. 7/2), jer dica ka ne živu u dotični školski kotari, nimaju prava, da je primu u te dvojezične škole.

Ustavni sud dvoji u ustavnost

Koruškoga zakona o manjinskom školstvu, jer on sužuje pravo na ele- mentarnu nastavu, ko je garantira- no svim pripadnikom manjine (bilo kade u Koruškoj, Štajerskoj ili u Gradišću) na one škole, ke su bile 1958/59. ljeta dvojezične. Tim je

§10 (2) koruškoga zakona o dvojezični škola

član 7 u teritorijalnom pogledu o- graničen, prez toga da bi postojali kakovi uzroci, da se skрати dijelu slovenskoga stanovništva citirano pravo. Ovo diferenciranje (po teri- toriju) je i zato neopravdano, jer po

mišljenju savjeta za nastavu ne bi bilo nikakovih dodatnih stroš- kov, ako bi i samo jedan škol- lar dostao dvoje- zičnu nastavu.

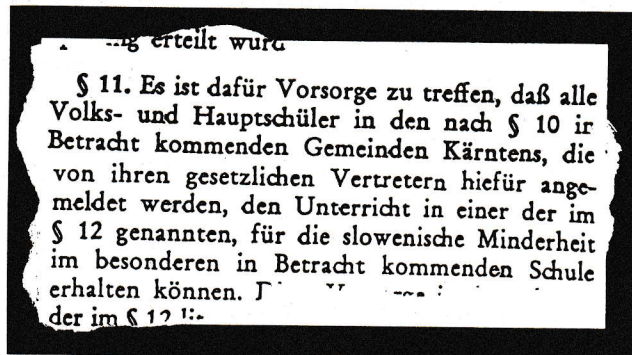
Pri ispiti- vanju zakona Us- tavni sud pita i vlasti za njevo mišljenje ke su

izdale i/ili izvršile ta zakon. Savez- na vlada je predložila Ustavnomu sudu, da prekine ispitivanje §§ 10 i 11, nadalje da odluči, da § 10/2, “in eventuu”, da cijeli § 10 i dotična pasaža § 11 nisu protuustavni, “in eventuu”, da § 11 nije ukinut zbog protuustavnosti. U slučaju da bi Ustavni sud ukinuo § 11 leg. cit., ga je vlada zamolila, da bi joj dao rok od ljetodan (čl. 140/5 B-VG) da bi mogla poduzeti potribne mjere. Savez je ada predložio sve varijan- te od maksimuma (da sud prekine ispitivanje) do minimuma (rok polag čl. 140/5 B-VG).

Savezna vlada je argumenti-

rala ovako:

“... Pri rasprava o članu 7 Državnoga ugovora su se želje za obrambom manjine odnašale samo na određene dijele Koruške, ali nikada na cijelu Korušku. Polag teritorijalnoga principa postoji veza med slovenski naseljenim područ- jem i objektom obrambe, tj. slo- venskom manjinom. Nikako ne moru i oni ljudi stati pod obram- bom, ki ne živu na dotičnom po- dručju. Ako bi se član 7 odnašao na cijelu Korušku, onda ne bi bio u skladu s teritorijalnim principom, nadalje bi to značilo, da bi jedan jedini školar bilo kade u Koruškoj imao pravo na elementarnu nastavu. To bi značilo ostvarenje perso- nalnoga principa, ča bi bilo u tako ekstremnom obliku zaistinu zvana- redno i neobično. Mislimo, da se sve odredbe ke se tiču elementarne nastave i polag Državnoga ugovora i polag ustavnih odredbov Zakona o manjinskom školstvu odnašaju

§11, pasaža ka se poziva na §10

na slovensku manjinu ka živi na “autohtonom području”, ne ali na Slovence, ki živu izvan tih pokra- jin. To znači, da onde ne triba biti odgovarajućih školskih ustano- vov... Nadalje slovensko područje nije točno definirano; pokidob nije jasno ki je Slovenac i ki nije, je zakonodavac tako (§§10, 11) riješio fiksiranje slovenskoga odn. dvoje- zičnoga područja ... §10/2 je bio samo prelazno rješenje do predvi- djene brojidbe, slovenske organi- zacije su ali svenek odbijale brojid- bu. Tako nije došlo do brojidbe i iz provizornoga rješenja (§10/2) je na- stao stalan i trajan kompromis ...”

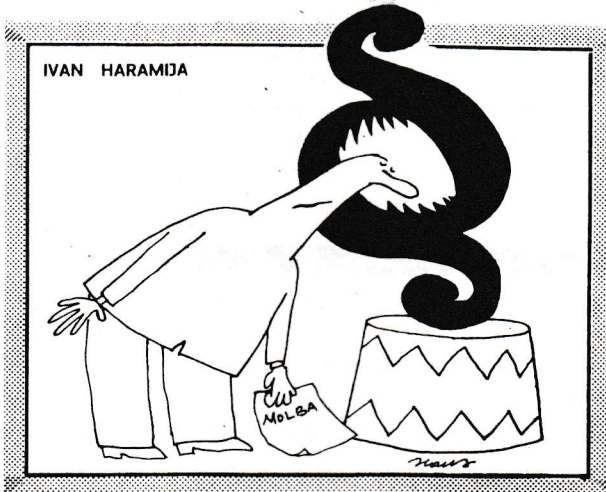
Kot i savezna je i Koruška zemaljska vlada dala svoj stav: "... Ustavnopravni temelj za §§10 i 11 je član 7 Državnoga ugovora. Odredba drugoga odlomka je kompromis iz dvih predlogov, ruskoga i britanskoga. Britanski predlog je predviđao elementarnu nastavu u gradi i kotari kade živi "znatanudio" (proportion considerable) manjine, dokle u ruskom predlogu nije bilo nikakovoga ograničenja. Pokidob su u južnoj Koruškoj jur već od sto ljet podučavali i po slovensku, bi partneri ugovora bili napisali odluku, da se more i izvan toga područja podučavati dvojezično u zakon (čl. 7) ili bar u protokole .... Na svaki način su u Državnom

ugovoru kanili dati manjini nje prava samo na tom "autohtonom području". Nikada nisu mislili osigurati manjinska prava u cijeloj Koruškoj, Štajerskoj ili u cijelom Gradišću .... Komisija za probleme slovenske narodne grupe, ka je pripravljalala zakon o narodni grupa se je ujedinala i na to, da bi za neke odredbe u članu 7 bili potrebni odredjeni postotki; o višini postotkov se ali nisu ujedinali.

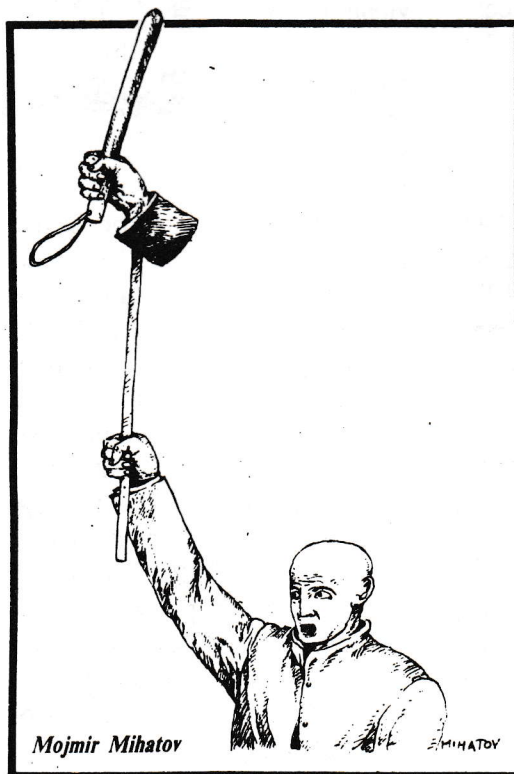
Po dr. Veiteru bi to bilo za školska pitanja 5%. Tim bi ali Slovenci izgubili 10 od svojih 35 škol.... Polag rezultata izvještaja Konferencije rektorov je teritorijalni princip znatno bolji i korisniji za narodnu grupu nego personalni princip .... Iz formulacije člana 7/2 se nika ko ne more izviditi, da bi odredjena prava valjala po personalnom principu, ki se u javnom sektoru, pri komplicirani mišanojezični uvjeti ne more konzekventno ostvariti ...."

Ustavni sud se ali nije slagao s ovimi razlaganji, u obrazloženju piše:"... naglasiti se mora, da se ustavnopravne odredbe za obrambu manjin, kot je sadržava član 7 Državnoga ugovora, po svojem

smislu nikada ne smu interpretirati restriktivno. Jur u drugi odluka (VfSlg. 9744/1983, 9224/1983, VfGH. 1.7.1983. B 457/82) je Ustavni sud ustanovio, da član 7 nije samo nalog na državne organe, nego da on garantira manjini pravo na hasnovanje jezika pred uredi. A isto garantira i član 7/2 pripadnikom manjine subjektivno javno

pravo na elementarnu nastavu. Ustavnopravno garantirano pravo na elementarnu nastavu je svakako jasnije opisano nego pravo na službeni jezik .... Ustavni sud se ne slaže s vladom u tom, da imaju samo oni pripadnici manjine u Koruškoj pravo na elementarnu

nastavu, ki živu na "autohtonom području", ada da jedan školar, ki živi bilo kade u Koruškoj nima pravo na elementarnu nastavu. Ta stav, koga zastupa i zemaljska vlada se ne slaže s riči člana 7. Član 7/2 govori o manjina u Gradišću, Štajerskoj i Koruškoj a ne o odredjeni dijeli tih zemalj. Drugi odlomak ne sadržava nikakova teritorijalna ograničenja. Pravo po čl. 7/2 ada postoji u cijeloj Koruškoj (kot i u cijeloj Štajerskoj i u cijelom Gradišću). Ov stav potvrđuje i činjenica, da od koruške vlade citirani britanski predlog nije nikako spomenut niti u zakonu niti u protokoli.

Svakomu djetetu slovenske narodnosti u Koruškoj je ustavnopravno garantirano pravo na elementarnu nastavu. §10/2 i dotična pasaza §11 Koruškoga zakona o manjinskom školstvu ali ograničuju to pravo na odredjeni broj općin. Da svako dite ima pravo na elementarnu nastavu ne znači, da svako dite mora imati tu nastavu uprav u svojoj općini. Po Državnom ugovoru se moraju zeti u obzir i aspekti stvarne potreboće ili potražnje. To potvrđuje i rečenica "odgovarajući broj vlašćih škol".

Na autohtonom području mora ada svaka općina imati dvojezičnu osnovnu školu.

Prik toga - znači izvan "autohtonoga područja" - je instaliranje takovih škol odvisno od stvarne lokalne potreboće. Po članu 7/2 se mora instalirati toliko škol, da svaki pripadnik more ostvariti svoje pravo na elementarnu nastavu, iako - izvan autohtonoga područja - ne svenek u onoj općini, u koj živi.

Takova potreboća postoji prez dvojbe u Celovcu; to kaže činjenica, da jur sada u dvojezičnoj privatnoj osnovnoj školi (Herzogoras/Mohorjeva) podučavaju oko 40 školarov.

Jandre Palatin

Budućnost Hrvata je budućnost tamburaša - ili ne?

Hrvatsko kulturno društvo je priredilo tri diskusije na temu "Ima hrvatska mladina budućnosti", da bi skupa s mladinom izdjelali perspektive Hrvatsva u Gradišću.

Nažalost ali nijedno društvo ne more nuditi prave perspektive, svaki kani samo obdržati Hrvatsvo - kako i pred svim zač., to nijedan zapravo ne zna. Zato je teško zalagati se za svoje, ar falu pravi argumenti. Kot posljedica "ne-egzistiranja" perspektivov je med Gradišćanskimi Hrvati opet počeo cvasti konzervativizam i fundamentalizam. Hrvatska društva se zalazu skoro isključivo za konzerviranje postojećega kulturnoga "dobra", a pri tom zabu, da se more samo ča mrtvoga konzervirati, dokle triba živo gajiti i podupirati.

Skoro sve novoosnovane seoske organizacije Hrvatskoga kulturnoga društva imaju oživljenje starih običajev u svojem programu. Ovi običaji ali već

nikao ne moru nastati živi, ne moru biti izraz sadašnje kulture. Ako naše Hrvatsvo reduciramo na dvi ure u slobodnom vrmenu, u kom se smišno upravimo (nošnja) i se za gaudium drugih ponašamo kot naši starioci, onda to nije kultura, nego persiflaža. A zato nam mora biti naše narodno blago predobro.

U 3. tisućljeću, u eri satelitov i čipov moraju biti i Hrvati napredniji. Hrvatsvo mora biti uključeno u cijeli žitak, u posao, školu, slobodno vrime, medije...

Mi smo jur prošlo ljeto prosili sveučilišnoga profesora mag. dr. Dietmara Larchera, da za Hrvatski akademski klub izdjela kratak statement o problematiki, kako se narodne grupe same škodu u svojem razvitku i opstanku. S ovim člankom kani mo izazvati stručnu diskusiju u Novom glasu o ovoj problematiki, ar nam se čini prevažna za emocionalne, neznanstvene diskusije uz pivo i kobasice.

Selbstbehinderungsstrategien

1. Phänomen:

- Wir sind nichts, wir sollten am besten verschwinden!
- Einspieler in Kärnten
- Optanten in Südtirol
- Robakgruppe im Burgenland

Identifikation mit dem Aggressor

Es hat keinen Sinn, Menschen für eine solche Haltung moralisch zu verurteilen. Diese irrationale Haltung ist zumeist die Folge unheilbarer psychischer Verletzungen, die man dadurch therapieren will, daß man die eigene Gruppe auflöst - quasi ein Massenselbstmord. Die Leitfiguren dieser Politik müßten psychotherapeutisch behandelt werden.

2. Phänomen:

- Der Staat/das Land/die Behörde tut nichts für uns!

Videant consules

Eine bei allen Minderheiten häufig zu findende Einstellung, die einem Bruderzwist vergleichbar ist: Der Vater, der Staat, bevorzugt den großen Bruder = die Mehrheitsbevölkerung mit seiner Gunst und übersieht die Bedürfnisse des kleinen Bruders = der Minderheitsbevölkerung, die doch immer so brav war und in Wirklichkeit den Vater mehr geliebt hat als der große Bruder.

Hinter dieser Haltung, die sich von einem gerechteren und gütigeren Staat eine Lösung der Minderheitenprobleme verspricht, steckt

eine zutiefst vordemokratische, feudale Vorstellung von der Funktion des Staates und der Politik. "Die da oben sollen für uns sorgen!" - Das ist eine falsche und von vornherein notwendig zum Scheitern verurteilte Einstellung, die solchen Forderungen zugrundeliegt.

del und den damit notwendig verbundenen kulturellen Wandel zu leugnen, oder zu ignorieren oder ungeschehen zu machen, zu dem Versuch, das Rad der Geschichte zurückzudrehen. Solche Versuche bestehen darin, den sozio-ökonomischen Wandel zu akzeptieren,

SELBSTTHEILUNGS- STRATEGIEN

- Lernen, auf die eigene Kraft zu vertrauen

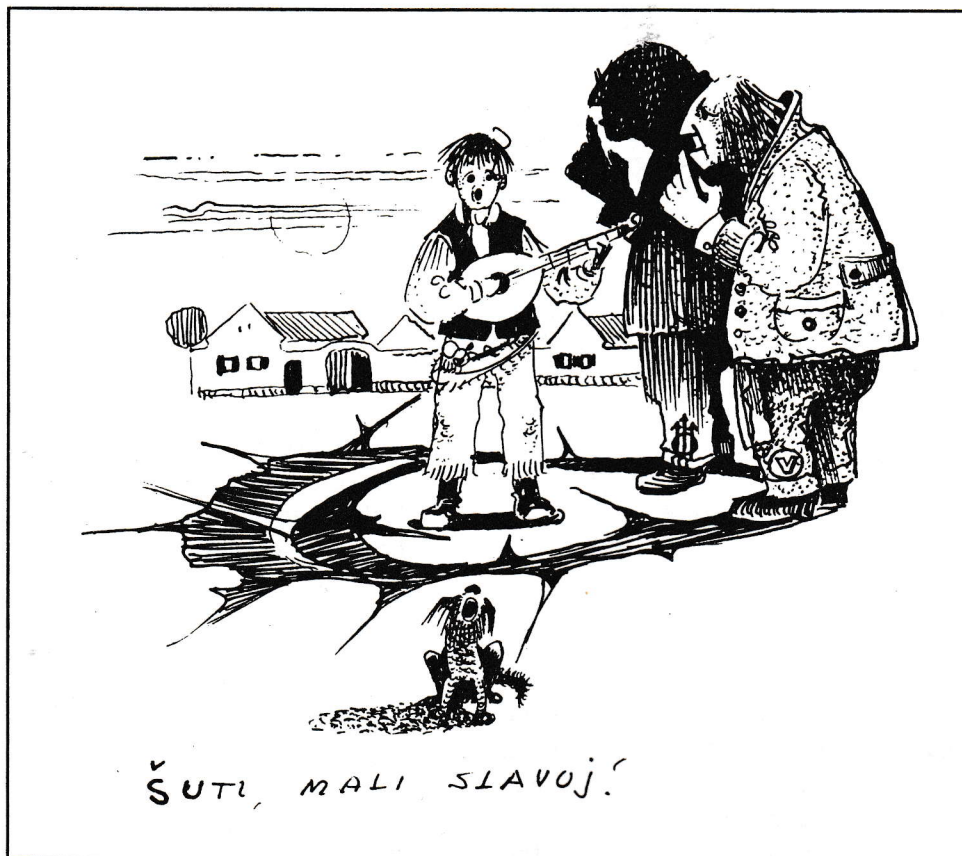
Es ist für jede Minderheit wichtig, daß sie selbst initiativ wird, die Richtung bestimmt und entscheidende Schritte setzt, um ihre Zukunft selbst zu bestimmen. Nur wenn sie selbst Ziele hat, nur wenn sie selbst Projekte entwickelt, nur wenn sie sich selbst organisiert, hat sie die Möglichkeit, vom Staat, vom Land von den Behörden jene Hilfen zu bekommen, die ihr wirklich nützen, eben weil sie selbst bestimmt, wohin sie gehen will.

Das bedeutet, nicht zu warten, bis der Vater Staat oder die Mehrheit oder wer immer der Minderheit seine Liebe beweist und sein Wohlwollen ausdrückt, sondern so handeln, als gäbe es das bürokratische Verteilersystem nicht. Erst dann wird man

als Partner ernstgenommen.

- Die Volksgruppenarbeit nicht auf den kulturellen Sektor beschränken und schon gar nicht auf einen kulturellen Fundamentalismus einschwören.

Politische Arbeit für die Volksgruppe muß bei der Entwicklung ökonomischer Strukturen, institutioneller Strukturen und effektiver politischer Vertretung beginnen. Nur wenn es gelingt, in den Siedlungsgebieten der kroatischen Bevölkerung des Burgenlandes Arbeit, Einkommen und Lebensqualität zu sichern, gibt es Chancen für das Weiterleben und die Weiterentwicklung der kroatischen Kultur im Burgenland.

3. Phänomen

- Wir müssen uns auf unseren Ursprung besinnen und dorthin zurückkehren!

Fundamentalismus

Auch dieser Standpunkt ist häufig bei Minderheiten zu finden, vor allem bei solchen, die von Assimilation bedroht sind.

Beispiel: Der Südtiroler Kulturassessor Zelger: "Mischkultur ist Mistkultur" oder "je besser wir trennen, desto besser verstehen wir uns", Mauern auf Bozner Schulhöfen...

Meistens führt dieser Versuch, den gesellschaftlichen Wan-

der im kulturellen Bereich die alten Formen der Kultur neu zu bleben. Wenn z.B. in der modernen Hochhaussiedlung des Olympischen Dorfes in Innsbruck, das mit seinen zwanzigstöckigen Wolkenkratzern aussieht wie Manhattan oder Downtown Chicago, Schützenkompanien und Trachtenmusikkapellen die kulturelle Selbstdarstellung bestreiten, dann klafft etwas in unheilvoller Weise auseinander: Das reale Alltagsleben der Menschen und der dazu passende kulturelle Ausdruck der Alltagserfahrung.

FOLKLORE hat die Kultur verdrängt, REGRESSION in unwiederbringlich verlorene Zustände behindert die kulturelle Reflexion des wirklichen Lebens.

Nas jezik, kroz vijeke star, nam je svadje pun ormar . . .

Svaki, ki piše na hrvatskom jeziku, svejedno je li na južnom standardu ili na gradišćanskohrvatskoj književnoj varijanti odnosno normi, će se suočiti gramatikalnim i normativnim nedostatki.

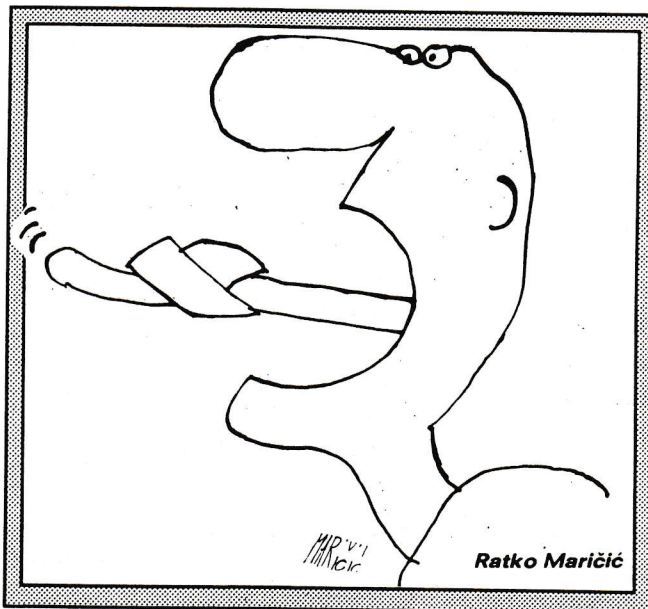
Normativni trojezični rječnik "Nimško - gradišćanskohrvatsko - hrvatski rječnik" (1982) je dobrim dijelom odredio, kako treba pisati i se služiti gradišćanskohrvatskom normom odnosno standardom. Samo da ov rječnik - ki je, neglede na sve kritičare, zlata vridan u ruka svakoga pisca i književnika - ne dava odgovor na sva jezična pitanja, ne određuje jezični napredak, ne kaže u koj mjeri i kako brzo se more ili mora naslanjati na južni standard.

Svaki, ki se bavi pisanjem, po sebi razumljivo poboljšava svoje jezično znanje, a ako konzumira još i hrvatsku literaturu ili samo novine i časopise iz Hrvatske i drugih krajev svita, kade se piše na hrvatskom jeziku, mu se gradišćanskohrvatska norma čini preuskom, prelimitiranom ča naliže jezičnu riznicu, morfologiju (npr. padeži), stilistiku, itd. Ki se stalno bavi jezikom, mora nažalost ustanoviti, da mnogi naši pisari, stihoklepci, pisci, književnici i govorači u medija javnoga mnijenja večkada ignoriraju - je li hoteć ili nehoteć

nije za slušatelja i štitelja ni najmanje važno - ovu gradišćanskohrvatsku normu. Imamo najmanje dvojica obrazloženja za to: ili još nisu dostigli gradišćanskohrvatsku normu, ili su ju jur prekoraknuli približavajući se tzv. "južnom standardu". Posljedica te jezične nedosljednosti, tih jezičnih nedostakov a dostkrat i jezične inkompetencije je sve veća gomila kritičarova, sve gušće klupko korektorova od vlašće milosti a tim sve napeti-

na folišnu i krivu varijantu. U hrvatskom standardu nije na primjer sve tako određeno kot je to za nimški jezik, kamoli za gradišćanskohrvatski književni jezik. Tim nam se otvaraju dodatni problemi i cijeli red otvorenih pitanj, na ka si za sada svaki sam dava svoj odgovor, kako mu najbolje odgovra i kako odgovara jezičnomu znanju i školovanju pojedinca pisca i govorača.

Pretpostavljamo da bi svaki poznavao barem dolnji limit

gradišćanskohrvatske jezične norme, tako kako je zabilježena u zgora spomenutom rječniku i u maloj "priručnoj gramatici" po koj mag. Joško Vlašić podučava na Slavističkom fakultetu Bečkoga sveučilišća. Da bi sada svi vladali ovom minimalnom gradišćan-

skohrvatskom normom, se javljaju otvorena jezična pitanja, jedno za drugim:

Čemo si očuvati odnosno konzervirati ovu sadašnju normu, čemo si stvoriti i zgornji limit,

takozvani gradišćanskohrvatski standardni jezik?

Ćemo se postepeno približavati južnomu književnomu standardu, kot su ga jezikoslovci odredili za Hrvatsku - prez da bi vladala složnost u mnogi pitanji med hrvatskimi jezikoslovci ne samo u mati-

Približavanje - da! Ali kako daleko?

noj zemlji nego i po cijelom svitu?

Ćemo se veljek nasloniti i se priključiti hrvatskomu književnomu standardu?

Ovo nikako nisu nova pitanja, ar o nji se je uprav u ovom magazinu Hrvatskoga akademskoga kluba raspravljalo jur pred već od trideset ljeti ča do danas. Dok su na početku prvoga magazina HAK-a, staroga "Glasa" bili za kategorično naslanjanje i preuzimanje južnoga standarda, su se opet u HAK-u pojavljivali ljudi, ki su forsirali gradišćanskohrvatsku varijantu. Najvažniji argumenat za pridržanje starodavnoga govora je bio vox populi, glas naroda, ki je odbijao novoštokavsku ijekavicu. Isti razvitak danas moremo gledati kod Gradišćanskih Hrvatov u Ugarskoj, ki su desetljeća dugo bili prisiljeni na novoštokavštinu i ekavicu.

Da bi još spasili ča je moguće, sada jako tendiraju najzad gradišćanskohrvatskomu govoru, dijalektu a konačno i književnomu jeziku, kako je normiran u našem jur spomenutom rječniku. Ali u mnogi slučajji, uglavnom na moderni područji, u vezi s modernimi temami, nam ov naš starodavni jezik nažalost već ne more svenek tako služiti kot bi si to željili i kako bi njim kanili izraziti naše misli. Čim već pisac zna za hrvatski (južni)

standard, tim već ga upliće, tim već se njim služi ne samo u članki, nego i u razgovornom jeziku, na radiju ili televiziji.

To je pak uzrok jezičnomu dvo-, tro- ili četveroboju, je li je ovo ili ono još pravilno ili već ne. Svaki se poziva na svoju jezičnu školu, na svoje poznavanje jezika, na svojega slavista, na svoj priručnik o pravopisu itd.

Evo tri primjeri, zbog čega se npr. javljaju jezični "boji" ili barem oštre diskusije med pisci i tzv. jezikoslovci: Dok narod i danas govori baviti se s čim, je pravilno baviti se čim, dok na gradišćanskom muške imenice na-e dekliniramo po žens-

ku (Mate, Mate, Mati, Matu, s Matom, u Mati, oj Mate!) bi se pravilno tribalo sklanjati po muškoj paradigmi (Mate, Mata, Matu, Mata, s Matom, o Matu, oj Mate).

Na drugu stran smo se u pisanom jeziku kod čistoga instrumentala zbavili prepozicije "s", iako ju narod još svenek govori, npr. se još svenek govori vozio se je s biciklom namjesto kako bi bilo pravilno vozio se je biciklom.

U naši štampani medija moremo redovito čitati ovakove jezične nedostatke i inkonzekventnosti, dijelom iz nepoznavanja jezičnih pravil, dijelom zbog osvidočenja, da to triba biti sada gradišćans-

Nimško - gradišćanskohrvatski - hrvatski rječnik je temelj standardiziranoga gradišćanskohrvatskoga jezika. Cilj mu je postepeno približavanje standardnomu jeziku.

bijaju potrebne inovativne korake. Jezik je nastao statičan, i u pogledu stila i u pogledu rječnika. A ako gledamo jezični napredak u Hrvatskoj, onda je svako štentanje velik korak

Nedosljednost jezika

kako ga govoru u Hrvatskoj. Zato su stručnjaki pri sastavljenju vrgli onu varijantu riči na prvo mjesto, ku hasnuje najveć ljudi, a ako je stalo na raspolaganje već riči, onda su zeli onu rič kot "glavnu", ka je najbližja hrvats-

najzad. Morebit da je to cijena za normiranje, faza ku moramo preživiti, dokle je učvršćen normirani gradišćanskohrvatski jezik. Svakako ostaje pitanje, zač učvrstiti nešto, ča je jur sada očividno zasta-

ar - jer
kot - kao
pelda - primjer
odsuditi - osuditi
vračitelj - liječnik
impulz - impuls
financiješan - financijski
nohat - nokat
porcije - porez
namjesnik - zamjenik

zvijezdar - zvezdar
študio - studio
študenat - student
inštalirati - instalirati
štipendijum - stipendij
jubilejumski - jubilejski
koren - korijen
korenjača - kornjača
štabilizirati - stabilizirati
polsestra - polusestra

komu standardu. Nakana je bila ada dobro premišljena. Ali po kratkom času se je počeo širiti jezični puritanizam, došli su čistunci. Najjednoč su neki slavisti kategorično odbili prebližavanje, ako nije bilo u skladu s onim stepenom približavanja, kako to predvidja rječnik. Pozivajući se na na dijelom nekonzekventan rječnik od-

rano. Samo nekoliko primjerov iz rječnika, kade zapravo ništ ne govori protiv modernije riči, ali svejedno ju tretiraju kot pogrišku. Lista nika ko nije kompletna, a nisu ni napisani oni primjeri, ki imaju svoje uzroke u razliki med našom "nekonzekventnom" ikavicom i ijekavicom, standardnom hrvatskom varijantom.

kohrvatska norma.

Iako ne tako jako kot kod kompjutorov, je slično s jezikom: kumaj je nešto uhodano, razvitak jur opet potribuje adaptiranje (jezične) situacije, jezičnoga pravila.

Jedan jedini jezikoslovac, svejedno ukoliko je kompetentan i upućen, to nikako ne more. Jednoga odbijati je čuda laglje nego instituciju, znanstveni gremij u kom djeluje odredjen broj kompetentnih ljudi, ki skupno mišljenje onda zastupaju i na van. To more biti samo jezična akademija, znanstveni institut, ki je prema drugim institutom ovlašćen izdati mjere i kriterije, kih se ti ljudi imaju držati, ki u pismu ili govoru javno upotribljavaju hrvatski jezik. Tim bi moralo prestati i ugovaranje jedan drugoga, kako čemerno zapravo zna hrvatski. Situacija momentano ide tako daleko, da spominja na ugarskoga književnika Györgyja Kövöryja, ki po smislu piše slijedeće:

Trefu se tri Ugri u iseljeničtvu i razgovaraju o stari časi. Projde jedan, veli drugi tretomu: "No znaš, ov ti uopće ne zna ugarski". Ta ki je prošao, kratko potom trefi nekoga drugoga Ugra i mu se tuži o ti dvi Ugri, ki da uopće ne bi znali pravilno ugarski. Slična je situacija i kod nas Gradišćanskih Hrvatov - ili je to samo posljedica stoljeća dugoga suživljenja s Ugri u dijaspori?

Ova jezična akademija bi trebala stalno djelati, stalno suditi o novi razvitki, o novotvorevina, o adaptacija i tudjica. Nje zadaća bi pred svim bila, da sastavi i izdaje opširnu gramatiku o gradišćansko-hrvatskom književnom jeziku.

Najvažnija zadaća ove akademije - ili mogli bi ju nazvati i jezičnim institutom - bi bila, da odredi ili isključivo gradišćansko-hrvatsku varijantu, postepeno približavanje ili radikalno preuzimanje hrvatskoga standarda.

Morebit i zbog toga još nije došlo do takove akademije, ar se zna za ovakov nezahvalan posao - ali prez toga neće pojti.

p. t.

G * L * A * S * N * O * V * I * R

Imaju isti ili srodan jezik, istu ili spodobnu kulturu, znamda skupnu povijesti, ča je najvažnije, isti način ćutenja, istu ćut. A ako ju nimaju, ju barem svi pretpostavljaju - rezultat je isti.

Ali: ča je to za ćut? Je to ona ćut, ka Gradišćanskim Hrvatom

ograniči i razlikuje od većinske kulture, on triba naglasiti svoju narodnu osebjnost. Koncem 20. stoljeća to pravoda nije "in". Prvić zbog toga, ar su nacionalsocijalisti svojom teorijom rasov pervertirali i kompromitirali ideal nacije, drugić zbog toga, ar se svit

Lutorska crikva u Gradišću pomaže rumunjskim Švabom.

Madjari pomažu rumunjskim Madjarom.

Gradišćanski Hrvati pomažu rumunjskim Hrvatom.

Francuzi pomažu rumunjskim Rumunjcem.

Nigdor se ne ćudi. Zač bi se?

na odmoru u Hrvatskoj otvara vrata i razvedri lica, ili je to ona ćut, ka na Kavkazu umara Armentence i Azerbejdžance? Ili su obadvi ćuti samo jedna jedina ćut?

Sposobnost ćutenja je ono, ča je na ćloviku najživije, najćlovijiće. Ćuti se srcem, dušom, ili prozaićnije: ćmarom. S ovimi nutarnjimi organi povezana osvidodćenja su žilava i se ne minjaju lako. Tako je na primjer ideja nacije, ku su francuski revolucionari pronašli pred 200 ljeti, i dan danas živa, iako se ćini, da je politićki neaktualna i zastarana. Ne smi se zabiti, da je veliki dio držav na svitu gradjen na temelju pojma "nacija".

Uprav zbog toga narodni identitet današnjemu intelektualcu nije problem: u zapadnoj Europi se je to pitanje riješilo formiranjem nacionalnih držav, po Prvom svitskom boju. U državi, u koj svi govoru francuski i se ćutu kot Francuzi, nima smisla naglasiti svoj francuski identitet. Za pripadnika narodne manjine je posao pravoda drugaćiji. Da se

razvija prema internacionalnoj monokulturi.

Svaki, ki je danas rodjen u odredjenu narodnost, mora najti svoj put med nacionalizmom i gubitkom identiteta. Za ku od ovih dvih mogućnosti se pojedini odlući, odvisi ne na zadnje od brojćane jakosti jedne narodnosti, i od nje samosvisti.

Gdo zna, je li ne bi i Gradišćanski Hrvati postali nacionalisti, da bi ih bilo već? Barem pri svetaćni prilika valuju, da bi za svoj hrvatski rod živili i umrli, i zakriknuli bi hura, da ćuje cijeli svit.

Najti identifikaciju u svojoj narodnosti znaći i naglasiti razlike prema svemu tudjemu. To je važna faza u razvitku i individualnoga i društvenoga identiteta, ali ne već.

Drugi korak, po konzolidiranju, mora biti otvaranje prema tudjemu. Stoprv onda se narodnost more slobodno razvijati, stoprv onda je moguća potrična izmjena med kulturami.

Oprimmo se!

. . . u gaju tom, kukavica kuka

Su naši činovnici hrabri? Se ufaju boriti perom? Ili se radje sranjaju za paragrafi i odriču odgovornosti? Ako gledamo, ča su odgovorni činovnici do sada učinili da u Gradišću upeljaju hrvatski službeni jezik, onda moramo reći, da su naši činovnici kukavice, da ne odlučuju samostalno, da odgovornost rivaju

u zemaljskoj vladi nadležan za pitanja hrvatskoga službenoga jezika. U pogledu službenoga jezika Tomšić sve djela. Konkretan primjer: Jedna žena u Uzlopu kani, da joj pošalje općina hrvatsko rješenje za plaćanje grobnine. Općina Uzlop je ovo potribovanje dala dalje zemaljskoj vladi - točnije rečeno

u vezi sa službenim jezikom kako će postupati, onda se obraća zemaljskoj instanci, ada dr. Tomšiću.

Nadkomisar Tichy

Ov se pak, u slučaju da već ne zna dalje obraća na savezni nivo, konkretno dr. Heinzu Tichyju, peljaču referata za pitanja narodnih grup, ada političkomu nadkomisararu. Ali i ov nadkomisar nima kompetencije, i on se shranja za paragrafi i poduzima sve mjere, da prepriči upotripljavanje hrvatskoga službenoga jezika. Da dokumentiramo ovu tvrdnju konkretnim primjerom.

Neki Hrvat je u Željeznu potribovao od policije hrvatski službeni jezik. Policija je odgovorila, da Željezno ne broji med one 22 općine Gradišća, u ki je hrvatski jezik doslobodjen kod službeni jezik. Do sada Republika nijednim zakonom nije ograničila upotrebu hrvatskoga službenoga jezika na samo 22 općine u Gradišću. Zato je Željeznac išao korak dalje i prigovorio je ovoj odluci. To je došlo u ruke zemaljskih činovnikov - ada u ruke dr. Tomšića. Ov pravnik naravno zna, da ne more pojti argumentirati s 22-mi općinama, ar za to mu fali zakonska podloga.

Ča u takovom slučaju djela zemaljski činovnik? On se obrati saveznomu nadkomisararu. Ov išče rješenje, kako bi mogao prepričiti, da se i u Željeznu bude mogao upo-

---

Boriti se perom spada medju najveća junačtva.

Miroslav Krleža

---

od sebe i da išču sve moguće zakone, kako bi mogli opravdati svoju nemoć.

Dr. Antun Andorfer, peljajući manjinskopravni jurist, ki se zalaže za prava Hrvatov i Slovencev govori o protumanjinskom režimu, ki poduzima sve korake, da prepriči ravnopravnost hrvatskoga jezika s nimškim službenim jezikom. U tom režimu postoju pak naravno takozvani politkomisari.

Ali nima čuda smisla pisati članak, u kom se pojedini fakti moru

Politkomisar Tomšić

samo naslućivati. Najbolje, ako nastanemo konkretni.

Gradišćanska zemaljska vlada, točnije rečeno Direkcija Ureda zemaljske vlade, je nominirala rođenoga Filešca dr. Rudija Tomšića kot onoga pravnika, ki je

dr. Tomšiću. Ov peljajući činovnik vlade se je pak sjeo za pisaći stol, prevodio "uzlopsko rješenje za plaćanje grobnine", i je ta prevod poslao u Uzlop, da ga općina pak pošalje Hrvatoci, ka je kanila imati hrvatsko rješenje.

Ovo je samo jedan od mnogih slučajev, u ki je nastao aktivan dr. Tomšić. Ali prevadjanje nije jedino djelo ovoga jurista. On želji i to, da mu pojedine općine javljaju, koliko ljudi je u pojedinoj općini upotripljavalo hrvatski službeni jezik i u koliki slučaji su ljudi potribovali hrvatske formulare. Poznata je i činjenica, da je dr. Tomšić telefonski urgirao, da mu pošalju ovakove izvještaje i da je došlo i do svadje na telefonu. Pri urgiranju izvještajev se je odgovorni činovnik pozivao naravno samo na zapovidi, ke je on dostao od više instance.

Ako općinski činovnik nezna

tribljavati hrvatski službeni jezik. Kakovo je to rješenje? Željezno leži u upravnom kotaru u kom samo mali broj ljudi govori hrvatski jezik, a za dodiljenje manjinskih prav da je po internacionalni norma potreban broj od 10 do 30% mi-

šanojezičnoga stanovništva, da manjinska prava moru stupiti na valjanost. Ovu Tichyjevu argumentaciju, s kom je (u malo preminjenom obliku) jur jednoč propao pred Ustavnim sudom je preuzela Zemaljska vlada, točno rečeno zemaljski poglavar Hans Sipötz, da odbije u drugoj instanci hrvatski službeni jezik u Željeznu. Zanimljiv je i slijedeći detalj. Dr. Tichy je jur pred odlukom zemaljskoga poglavara Sipötza znao, kako će ov odlučiti. To se zna.

U Zemlji i u Savezu nadležni juristi i birokrati ada nisu bili dosta hrabri, da na temelju odlukov Ustavnoga suda riješu pitanje hrvatskoga službenoga jezika u Željeznu. Mogli bi reći, da varoš Željezno pada u sudski kotar u kom je već od 10% hrvatskoga stanovništva. Zemaljskim i saveznim juristom je draže, da Ustavni sud riješi ovo pitanje.

Zač su odgovorni činovnici takove kukavice? Ako sam odgovoran za pitanja narodnih grup, onda bi mi morala biti dužnost, da se zalažem za dobrobit narodne grupe, a ne za to, da spričavam rješenja, ka su u smislu narodne grupe. Dva

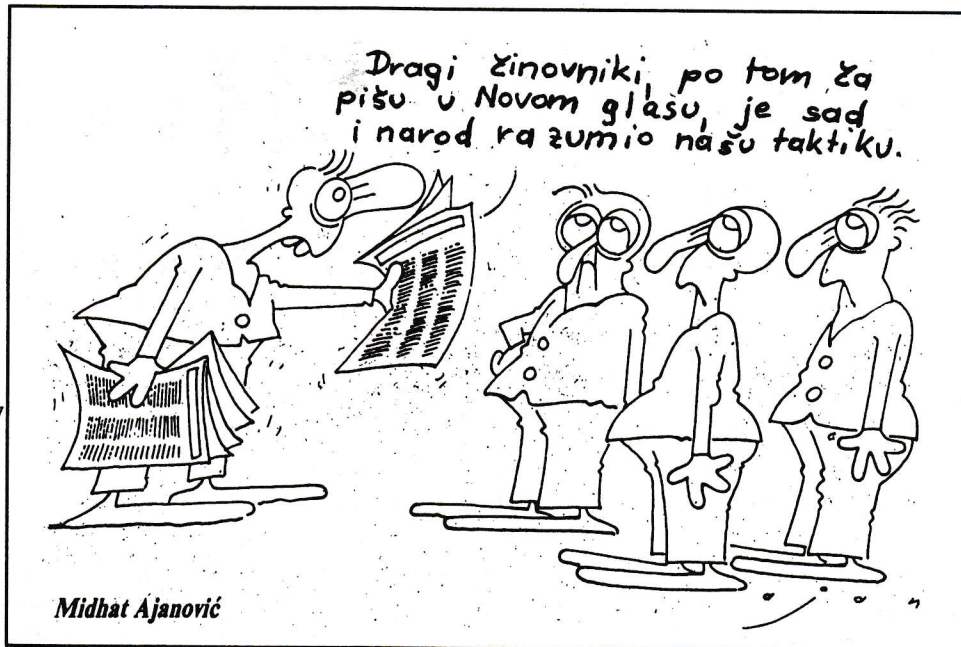
Nepotribno trošu državne pineze

napomenuti juristi ne agiraju kot samostalni pragmatizirani činovnici. Oni agiraju kot politkomisari, ki imaju nalog od oblasti, da spričavaju upeljanje hrvatskoga službenoga jezika. Ili mislu, da oblast ne želji upeljati hrvatski službeni jezik i se

tako mastu oblasti, da odlučuju u nje smilu.

Pokidob napomenuti činovniki radje primaju odluke Ustavnoga suda nego da sami odlučuju u skladu s ustavom i ustavnimi odredbami kot i sa spoznanji Ustavnoga

obajti član 7 Državnoga ugovora. Svaki, ki zbog kukavosti nekih činovnikov mora pred Ustavnim sudom iskati svoje pravo, triba debelu mošnjicu. U relativno kratkom vrimenu si mora najti advokata, ki će ga zastupati pred Ustavnim

suda se moramo pitati, koliko pinez država nepotribno potroši zbog pasivnosti i protumanjinskoga držanja svojih činovnikov. Svaki posao, koga oni ne odluču u skladu s ustavnom, mora odlučiti Ustavni sud. Za to je potribno da tanači 14 pravnikov Ustavnoga suda i sprogovori svoje - konačno - pravno mišljenje. Odluke u zadnjem vrimenu su pokazale, da pravniki najviše austrujskoga suda ekstenzivno tumaču član 7 Državnoga ugovora, a ne restriktivno, kot to djelaju juristi u Gradišćanskoj zemaljskoj vladi i u Saveznom kancelarstvu. Pravniki Ustavnoga suda su početo od potpisanja Državnoga ugovora i prvoga slučaja 1958. ljeta svenek odlučivali po isti kriterija, a u vezi sa članom sedam i svenek u prilog manjine.

Teško se more izviditi, koliko država mora dodatno plaćati svojim pasivnim činovnikom. Laglje se pak moru ustanoviti stroški ke ima pojedinac, ako se na peldu dr. Tomšić ili dr. Tichy kriju za neki paragrafi ke išču i najdu, da moru

sudom. Advokat za takov postupak pred Ustavnim sudom prosi oko 30. 000,- šilingov. Iako pojedinac sada dobene ta sudski postupak, ipak ostaju stroški od kih 17. 500,- šilingov, jer država refundira samo 12. 500,- šilingov.

Pitati se moramo, zač pojedinci, ili znamda ka organizacija moraju trošiti svoje pineze zbog činovničke kukavosti ili zbog političkoga naloga, koga odredjeni činovniki slijedu kot pravi politkomisari. Dr. Tomšić ili dr. Tichy zbog svojega držanja ne tribaju platiti ni groš. Ali Hrvati, pojedinci, ki kanu imati samo ono, ča im je u Državnom ugovoru zagarrantirano, zbog Tomšićevoga i Tichyjevoga držanja moraju plaćati tisućke.

Kad pak človik još čuje tužaljke napomenutih činovnikov kako bi oni rado ča učinili, ali da su im vezane ruke, da je nigdo ne podupira, da nimaju potribni birokratski aparat, da nimaju pinez itd., onda angažiranomu demokratu lako počne kipiti žuč. Ali ta žuč još kumaj

more predjelati svu onu mast, kom se spomenuti činovnici mastu nam Hrvatom.

Osam otvorenih pitanj na dr. Tomšića

1. Kade ostaje hrabrost, da si vaše odiljenje nabavi hrvatski pisaći stroj?

2. Zač do sada još niste dali izdjelati dvojezične fomulare, iako u Koruškoj postoju?

3. Zač dozvoljavate da se u hrvatski jezik prevodjeni formulari tiskaju prez oznake da je to prevod? Tim bi se naime odmah vidilo, da se ta prevod ne more upotribiti kot originalni dokumenat.

4. Zač vi kod najviši nadležni činovnik u zemlji ne angažirate iskusne prevodioce, ki imaju pojma o gradišćanskohrvatskom jeziku, nego sami, kot jurist bez jezičnoga školovanja fuljate prevode i pišete rješenja, ka su puna jezičnih i gramatikalnih pogrišak?

5. Zač nimate hrabrost da u Vaši prevodi hrvatskomu selu date i hrvatsko ime, ili da barem uz nimški naziv sela zapišete i hrvatskoga?

6. Zač niste poslali sve postojeće hrvatske fomulare (iako samo u prevodu) u općinske urede barem onih 22 općin za ke veli zemlja, da se u nji more upotribljavati hrvatski službeni jezik?

7. Zač ne mislite na ono vrijeme, kad već nećete biti činovnik i kada će se govoriti ono, ča ste Vi sve prepričili i uskratili Hrvatom?

8. Zač se bojite boriti se Vašim perom za hrvatski službeni jezik i stupiti u red hrvatskih junakov?

Ivan Hakovac

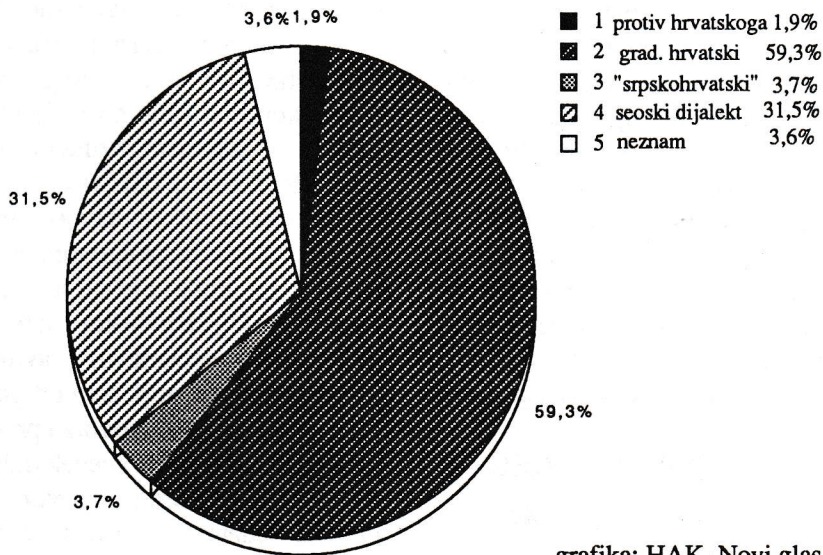
Z N A N O S T

Ča mislu Hrvati o jeziku?

Hrvatski akademski klub je skupa sa Sociolingvistikom u Beču istraživao mišljenje Gradišćanskih Hrvatov o njevom jeziku. U projektu je suradjivalo osam študentov. Intervjuirali su 176 ljudi, samo pripadnike narodne grupe. U upitnom listu su studenti pitali, ki jezik

Gradišću, za manjinsku politiku i za situaciju medijov. Pitanja su bila dijelom direktna, dijelom bazira istraživanje na takozvanom Osgoodovom profilu polaritetov. Pri ovom načinu ispitivanja mora pitani asociirati jezik s relacijom med dvimi adjektivi. Konkretno, on mora oci-

Ki jezik se neka uči Nimac?

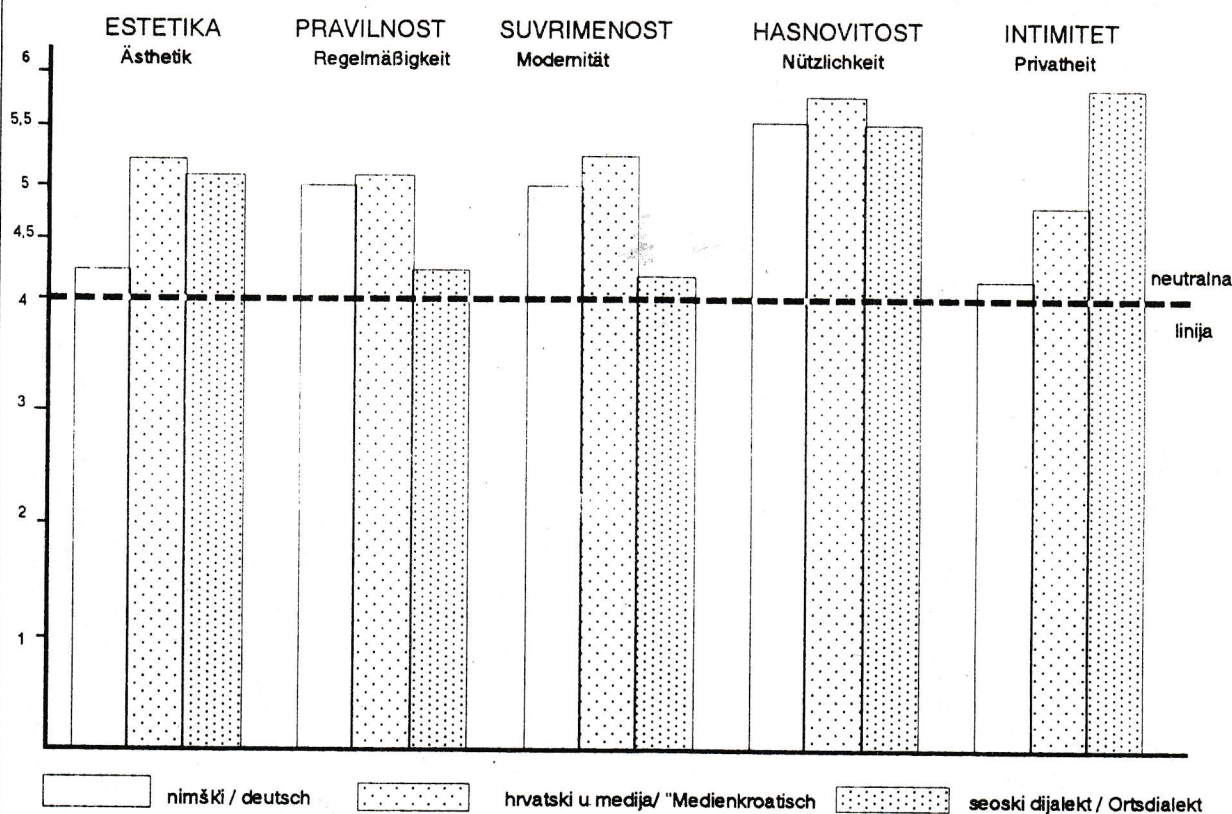
grafika: HAK, Novi glas

ljudi u ki situacija govoru, kako kompetentnim gledaju jezik i kako "vridan" je jezik u različni situacija života. Zvana toga su pitali za njevo mišljenje o različni pitanji očuvanja hrvatske narodne grupe u

jeniti jezik na skali od 7 stupnjev, kade stoji na lijevoj strani svitlo, na desnoj škuro ili oštro - slabo itd... Projektna grupa je pak ove rezultate statističnimi metodami povezala i zračunala, tako da je bio rezultat

UKUPNO / BURGENLAND GESAMT

izvori i grafika: Hrvatski akademski klub, Beč

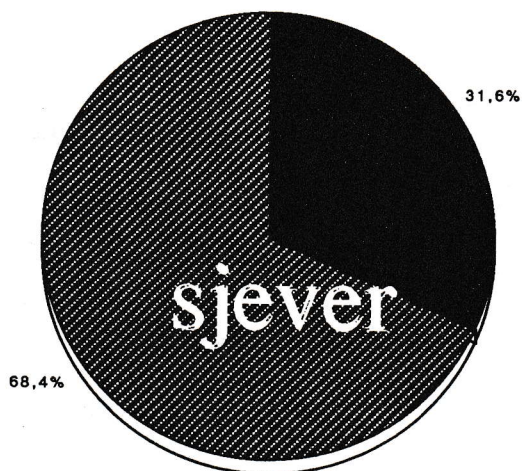
relativno objektivan, ar pri ovom indirektnom načinu ispitivanja pojedinac ne more lako manipulirati rezultat. Ovo istraživanje su načinili paralelno za nimški jezik, za gradišćansko-hrvatski književni jezik (pitanje: jezik u Hrvatski

novina i u radiju), i dotični seoski dijalekt. Pri ovom prvom ispitivanju su bili uključeni samo Poljanci i Dolinji, predviđeno je ali proširenje ankete s predjelanimi upitnim listi na cijelo Gradišće i na Beč. Nastavit će se ovo istraživanje u okviru

novih vježbov "Soziolinguistische Übungen zum Burgenländischkroatischen", svaku drugu srijedu od 9.00 do 12.00 uri u Hrvatskom akademskom klubu.

Prvi rezultati su kazali slijedeće: svi anketirani se priznaju

Kako govorite u tuđem hrvatskom selu ?

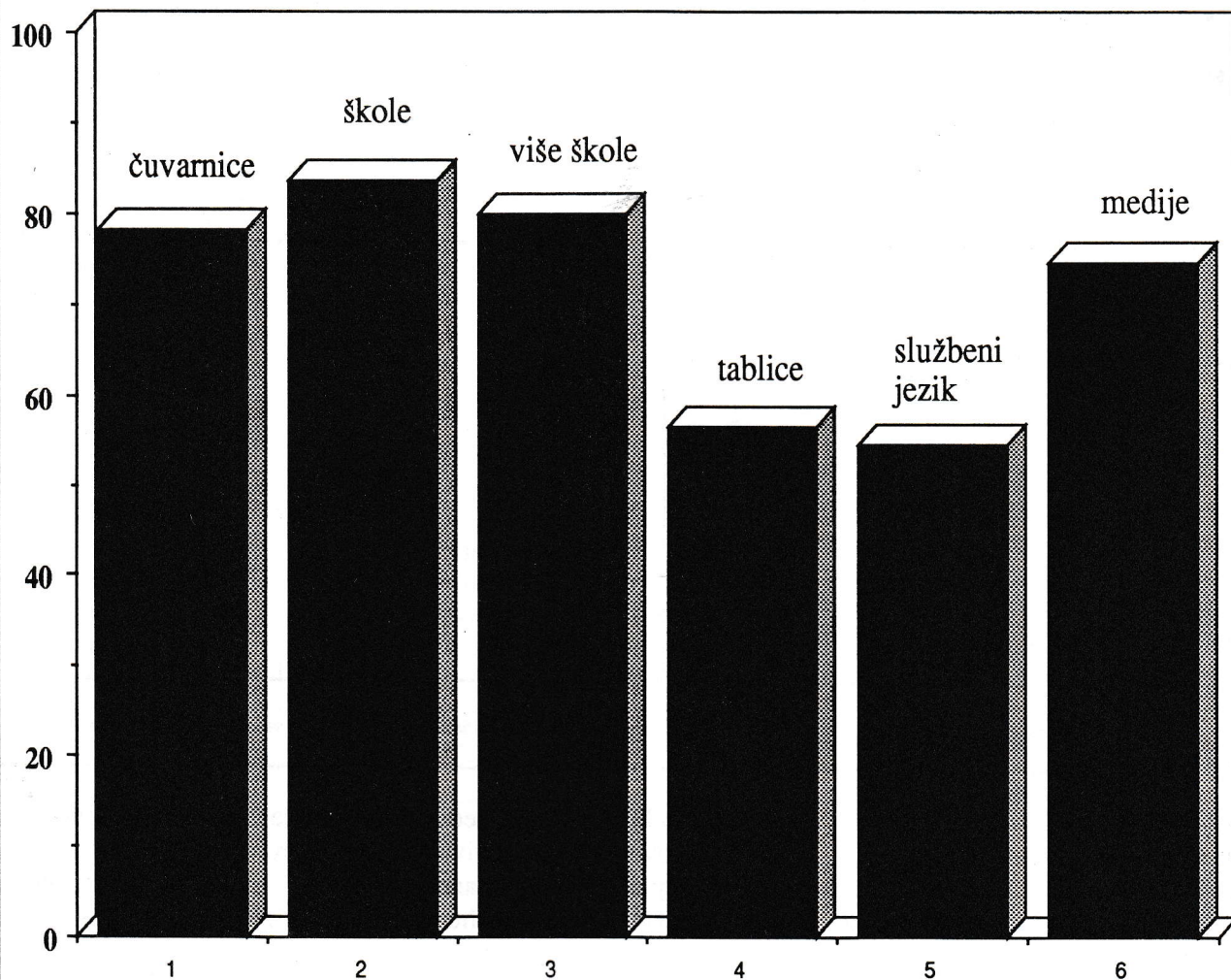
31,6% ... nimški
68,4% ... hrvatski grafika: HAK, Novi glas

Kako govorite u tuđem hrvatskom selu ?

94,1% ... hrvatski
5,9% ... nimški grafika: HAK, Novi glas

Ča mislite je važno za opstanak Hrvatov?

grafika; HAK, Novi glas

pri direktnom pitanju za obdržanje Hrvatskva, ali dijelom moraju priznati, da sami djelaju premalo za ov cilj. Tako se na primjer s dicom pominaju samo po nimšku, iako to ne držu za dobro. Morebit da je to posljedica nekih predrasudov, kot na primjer internalizirano negativno mišljenje drugih, ko je tako diboko zakorjenjeno unutar manjinca, da i sam tako misli, kako ga je to okolica učila. Primjer za to je krivo mišljenje, da znanje hrvatskoga jezika more škoditi uspjehu u školi.

K pojedinim rezultatom: Rezultate Osgoodovoga profila polaritetov smo grafički izdjelali kot stupce, i to podijeljeno na pet katego-

trijov: estetika, pravilnost, suvrimenost, hasnovitost i intimitet. U grafiki stoju svenek hrvatski, nimški i seoski dijalekt jedan uz drugoga, tako da je lako prisposodobiti pojedine parametre.

Debela linija kroz grafiku je prosjek, ki je zbog statistično-matematičnih uzrokov 4. Svi jeziki imaju svenek bolje parametre od 4, ar ljudi svaki jezik kot dio vlašćega identiteta cijenu. Nijedan jezik nisu ocijenili negativno. Rezultati bi bili sigurno drugačiji, ako bi pitali i Nimce.

Najinteresantniji rezultat je prez dvojbe široko priznanje gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika, jezika u medija. Prem da je

ov jezik normiran stoprv jako kratak čas (u prisposodbi sa skoro 500 ljeti prez norme), su ga ljudi akceptirali barem podsvisno kot hasnovit, suvrimen, pravilan i estetičan jezik. Iako mnogo ljudi u razgovoru veli, da je to "jugoslavenski" jezik, da ne razumu Hrvatske novine i Novi Glas, da je jezik na radiju pretežak, ipak je imao ov gradišćanskohrvatski jezik zvanaredne ocjene. Moremo mimo ustanoviti, da je svagdir, kade je seoski jezik preslab uz nimški - na peldu ča naliže suvrimenost ili pravilnost - svagdir onde je normirani gradišćanskohrvatski jezik preuzeo tu funkciju seoskoga dijalekta i je najmanje ravnopravan partner nim-

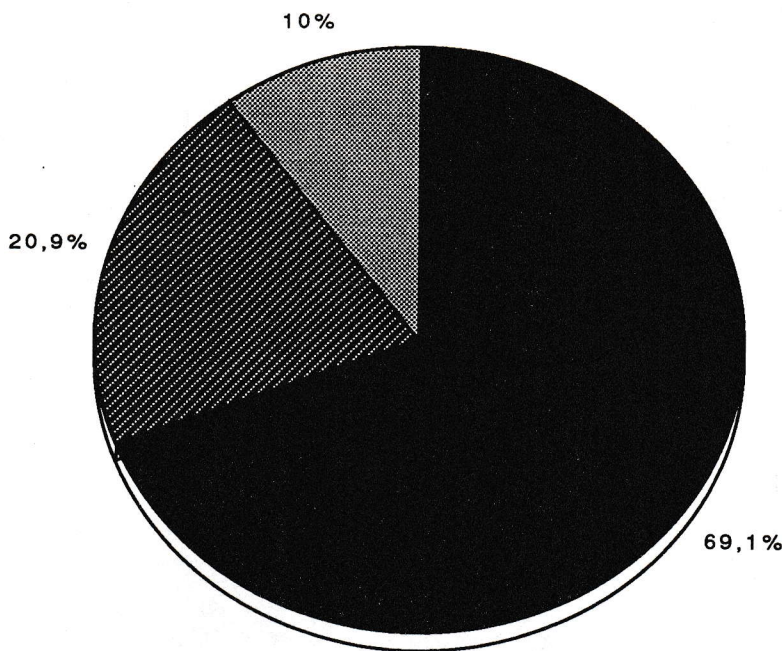
škoga jezika. Samo u kategoriji intimitet je bio gradišćanskohrvatski književni jezik slabiji od seoskoga dijalekta. Seoski dijalekt je jezik starih povidajkov, je melodičan i sentimental. Činjenica, da je nimški jezik svagdir slabiji od hrvatskoga, je opravdana zato, ar su bili anketirani samo Hrvati, a i sama procedura ispitivanja je bila većinom na hrvatskom jeziku.

Kompetencija, odnosno bolje rečeno ocjena vlašće kompetencije, je u prosjeku u sjevernom Gradišću niža nego u sridnjem Gradišću. Na drugu stran je ali interesantno, da ljudi na Poljanci mislu, da se more čudača izraziti i na hrvatskom jeziku, dokle u Sredini mislu, da hrvatski jezik nije tako kompetentan kot na primjer nimški. Uzrok tomu je znamda, da ljudi na S jeveru znaju za svoju inkompetenciju i si moru dobro predstaviti, da je mnogo izrazov, ke oni ne poznaju, dokle Dolinji mislu da ne more biti mnogo hrvatskih riči, ke oni ne poznaju.

Gradišćanski Hrvati su se u anketi jasno izrazili za gradišćanskohrvatski jezik. Na pitanje, ki jezik neka uči interesirani nimac, je 31,5% za seoski dijalekt, 59,3% za gradišćansku normu, a samo 3,7% za takozvani "srpskohrvatski" jezik.

Interesantni su

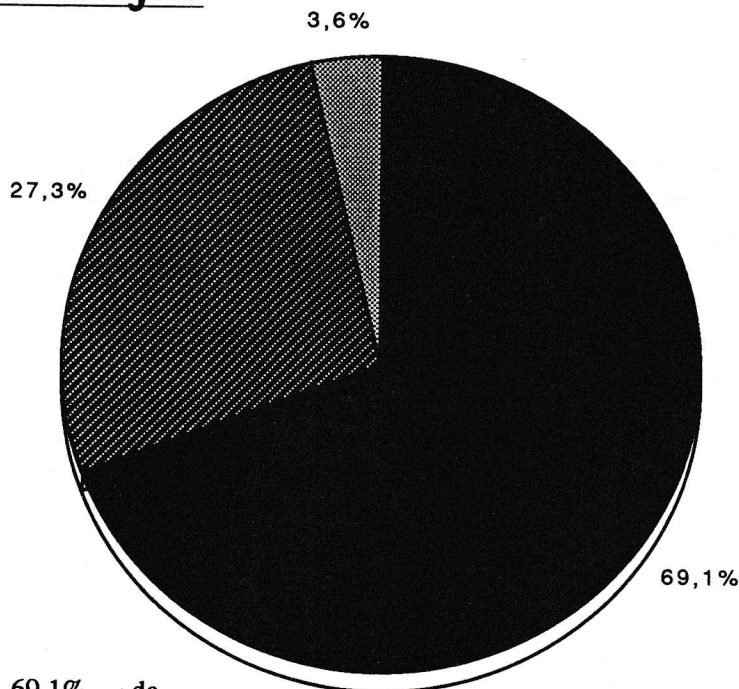
Tribaju Hrvati već novin i časopisov?

69,1% ... da
20,9% ... ne
10,0% ... ne znam

grafika: HAK, Novi glas

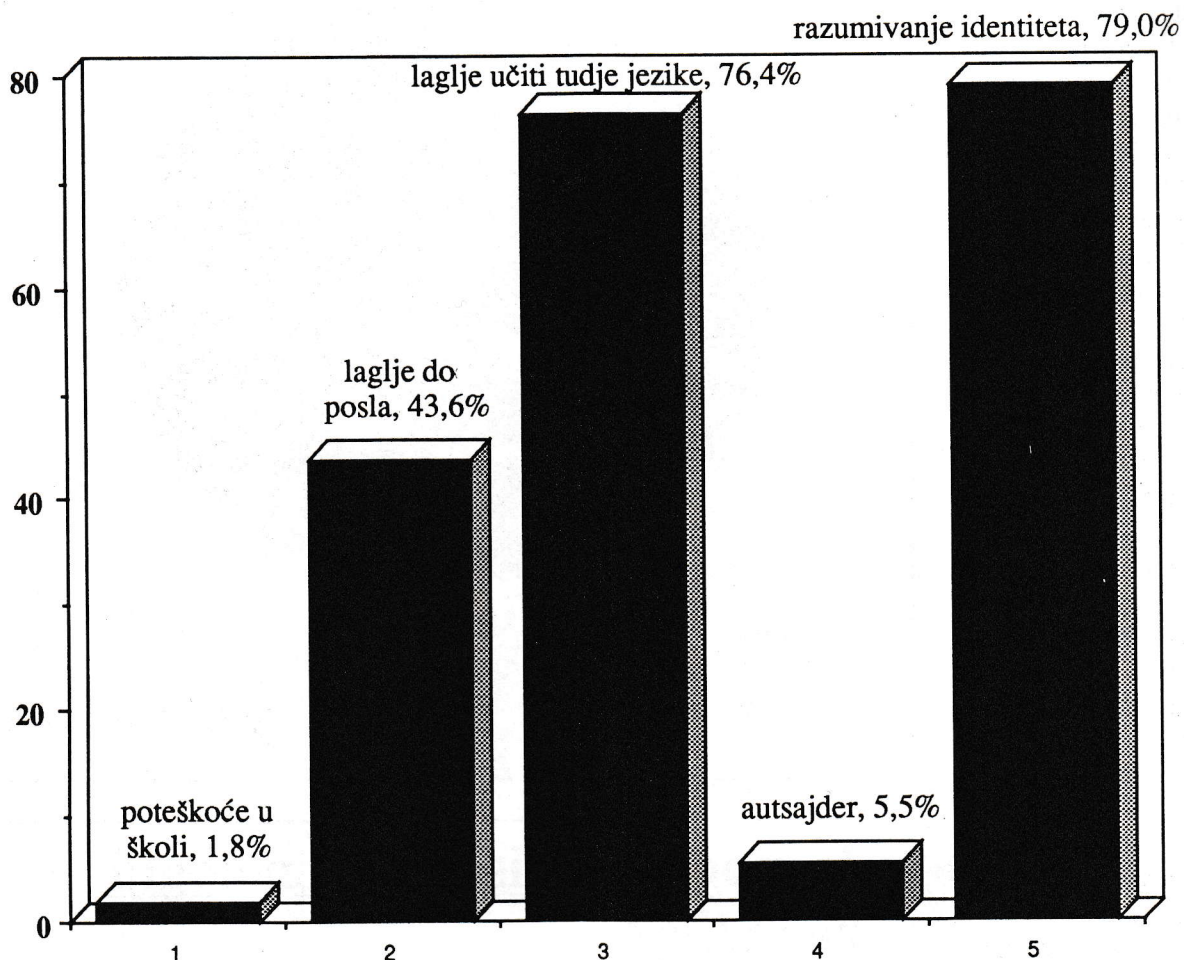
Je moguća emisija o tehnologiji na radiju?

69,1% ... da
27,3% ... ne
3,6% ... ne znam

grafika: HAK, Novi glas

Ča si Vi očekivate od dvojezičnosti djece?

grafika: HAK, Novi glas

rezultati na pitanje, kako da pojedini počne razgovor u tuđem, ali hrvatskom selu. U Sredini kani 94,1% početi razgovor na hrvatskom jeziku, dokle to na Sjeveru samo 68,7% ljudi djela. Uzrok za ovu prilično veliku diferencu je vjerojatno to, da su Dolinji naučni, da u njevom relativno kompaktnom hrvatskom kraju svi govore hrvatski, dokle je u seli na Poljanci jur čuda useljenih Nimceva, a i mnogi mladi već ne vladaju tako dobro hrvatskim jezikom.

Na pitanje kakove mjere da čedu pozitivno utjecati na opstanak narodne grupe je došlo do interesantnih rezultata. Najvažnije su po mišljenju anketiranih dvojezične osnovne škole s 83,7%, vel-

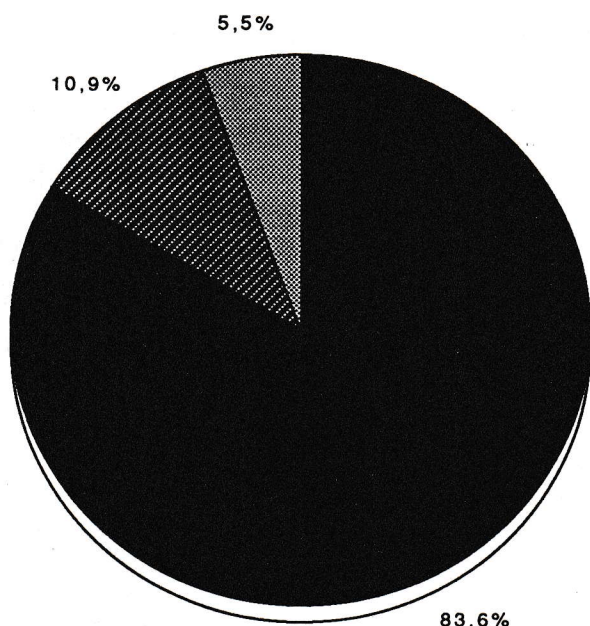
jek zatim slijedu dvojezične više škole s 80,0% i dvojezične čuvarnice s 78,2%. Od proširenja hrvatskih i dvojezičnih medijova si očekuje 74,5% ljudi važne impulze za opstanak Gradišćanskih Hrvatova. Relativno slabe ocjene imaju seoske tablice odnosno natpisi na cesta i službeni jezik. Ipak misli 56,4%, da čedu topografski natpisi pomoći pri održanju narodne grupe, a 54,5% misli, da je i službeni jezik važan. Relativno slabe ocjene službenoga jezika moremo gledati u kontekstu s velikim poteškoćama, ke ima pojedinac, ako kani doći do svojega prava na službeni jezik a sigurno i s predrasudom, da čedu Hrvati uvrediti druge Gradišćance, ako pre oštro potribuju svoja prava

u javnom žitku.

Interesantni su rezultati pitanja za budućnost. U sjevernom Gradišću misli 91,4%, da će i za 50 ljet biti još Hrvatov u Gradišću. U sridnjem Gradiću je od toga osviđeno 77,8%. Razlika med Sredinom i Sjeverom je sigurno posljedica toga, da su Hrvati na Poljanci dijelom borbeniji, ar imaju u svojoj okolini čuda već protuhrvatske opozicije. Na drugi dio ovoga pitanja, da li je to škoda, ako za 50 ljet već ne bi bilo Hrvatov u Gradišću, su odgovorili u Sjeveru 94,3% s "da", u sredini 100%.

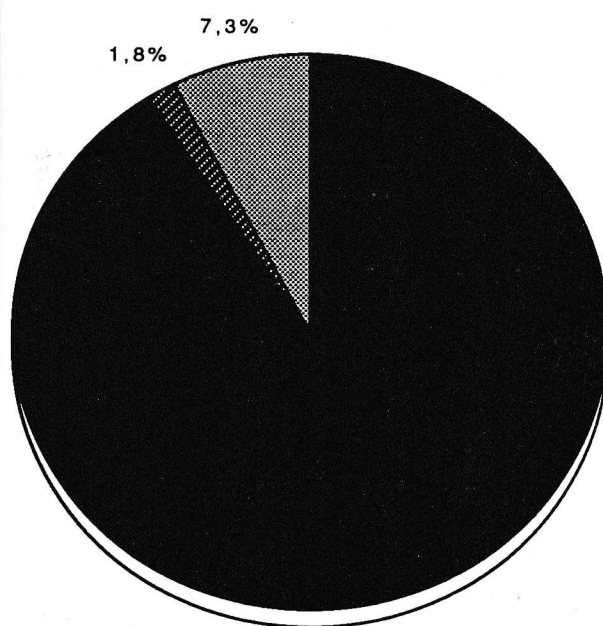
Posljedice dvojezičnosti su ocijenili Hrvati uvelikom pozitivno. Tako misli samo 1,8% da će imati dvojezično dite poteškoće u

Će biti za 50 ljet joř Hrvatov?

80,6% ... da
10,9% ... ne
5,5% ... ne znam grafika:HAK, Novi glas

Bi Vam to bilo ųao, ako Hrvati izumru?

90,9%... da
1,8%... ne
7,3%... ne znam grafika: HAK, Novi glas

osnovnoj školi. Samo 5,5% misli, da neće biti dvojezično dıte integrirano u nımškoj okolici. Ukupno 76,4% Hrvatov misli, da će se dıte laglje učiti tudje jezike, ako odraste dvojezično. 79% misli, da će dvojezično odgojeno dıte bolje razumiti panonsku kulturu i vlašću tradiciju. Ukupno 43,6% misli, da dvojezičnost stvori bolje šanse pri iskanju posla. U ovom pitanju je zanimljiva velika razlika med Sredinom i Sjeverom. U Sjeveru vjeruje samo 31,4% ljudi na bolje šanse za dvojezične pri zaposlenju, u Sredini si očekiva 72,2% ljudi bolje šanse za svoju dvojezičnu dıcu u djelatnom ųitku.

Ovo studijom smo kanili pojtı prvi korako k znanstvenom istraųivanju problemov nas Hrvatov. Uprav na ovom području se je do sada čuda premalo djelalo za Hrvate.

Prez ovakovih istraųivanj zapravo ni manjinska politika već neće biti moguća, ar samo znanost nam more kazati objektivno postojeće nedostatke.

**Wien ist, wo die
Burgenländischen Kroaten
ins Ausländerprogramm
abgeschoben werden**

U modernom filmu smo Treti svit . . .

Filmska kultura u Austriji je dosta slabo razvijana. To valja na svaki način i za eksperimentalni film. Naše susjedne zemlje su u ovom pogledu daleko pred Austrijom. Pred svim režiseri iz Jugoslavije su širom poznati. Kot pomoćnik pri razvoju djela u Austriji Bogdan Grbić iz Vojvodine. On je izdavač jedinoga filmskoga časopisa u Austriji. NOVI GLAS ga je za Vas intervjuirao.

Bogdan Grbić: Moj posao je film i sve u vezi filma i kina. Jedna od mojih najvažnijih stvari u vezi filma je izdavanje filmskog časopisa "blimp", momentano jedinog filmskog časopisa u Austriji. Ja se i sâm bavim eksperimentalnim filmom, pravim filmove i organiziram sve što se tiče filma, simpozije, filmske festivale i druge stvari. Filmski časopis "blimp" izlazi skoro već od pet godina, i bavi se uglavnom filmskom teorijom i avangardom filma.

Posljednji broj "blimpa" je bio posvećen austrijskom filmu, a dijelom i sovjetskom filmu. Situacija austrijskog filma je vrlo teška. Interesantno i poznato je, da oko nas, sve nacije, koje Austriju okruže, prave dobre filmove. Sve su to filmske nacije, ne samo Mađarska, Čehoslovačka, Njemačka i Italija, nego naravno i Jugoslavija. Oni produciraju jako dobre filmove, i posljednjih godina na film-

ski festivalima mnogo naših filmskih radnika i režisera dobilo je filmske nagrade, i naročito Kusturica dva puta u Cannesu. Što se tiče filma u pojedinim predjelima Jugoslavije, na primjer u Hrvatskoj, je u Zagrebu poznata škola crtanog, križanog filma, koja je posle 2. svjetskog rata osnovana. Jedan od najvećih majstora je Vukotić. Nije

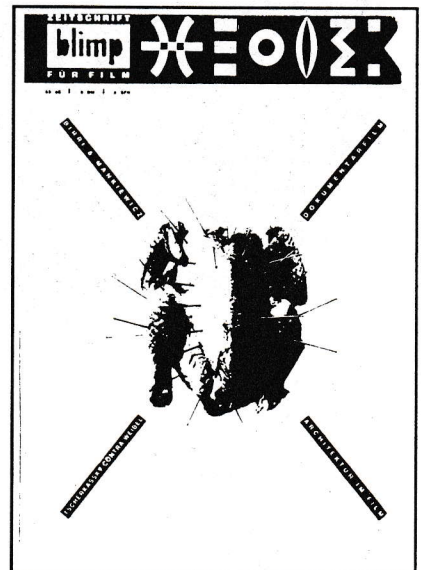
Nacije oko Austrije su filmske nacije

lako praviti crtane filmove, ali su se oni afirmirali na filmski festivali svitskog glasa i dobivaju često velike nagrade. Koncem prošle godine bio je u Trstu jedan festival regije Alpe-Jadran, i na tom festivalu je najveći blok bio posvećen baš hrvatskom igranom i hrvatskom eksperimentalnom filmu. Ne samo hrvatskom filmu, koji se radi u Jugoslaviji, nego i filmu Hrvata,

koji žive u Zapadu.

NOVI GLAS: Vi ste rekli, da je Austrija, ča naliže film, slabija nego susjedne zemlje. Zbog čega?

Bogdan Grbić: Tu sigurno ima više problema. Jedno od tih problema je školovanje. Gdje može danas jedan mlad čovjek da nešto sazna o filmu? Prošlo je vrijeme, kad su mladići i djevojke išli u kino. Danas gledamo televiziju,

ponekad neki dobar igrani film. U školi skoro nema mogućnosti, da sazna nešto o filmu, osim možda u "Medienunterricht" poneki put.

Postoji jedna jedina sridnja škola s maturom, gdje može da se uči film i video, to je jedna škola u Gracu. Poslije toga može u Beč da se ide u filmsku akademiju, gdje se uglavnom uči zanat, a ne kreativnost, kako film treba da se pravi. S obzirom, da je Austrija ipak mala zemlja, a u Austriji nema skoro ni producenata ni novaca za pravljenje filmova, većina tih mladićev i djevojaka koje završe tu školu nema mogućnosti, da nadje posao. Sistem u Austriji, da mlad čovjek može da napravi film je vrlo kompliciran, jer taj režiser ne može, da se bavi samo kreativnim poslom, da radi sinopsis za film, nego mora da ide od Poncija do Pilata, da bi došao do novaca.

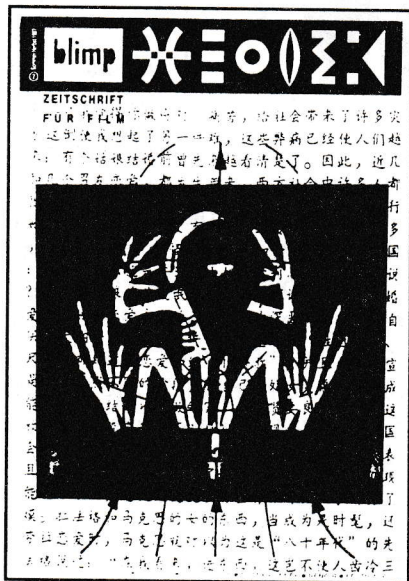
Naročito je teška situacija filma i kina u pokrajinama. Savez-

na vlada ima jednu organizaciju, koja se zove "ÖFF - Österreichischer Filmfond", i postoji jedan zakon o filmu, koji je 1981. godine noveliran. Preko toga fonda ima otprilike godišnje 50 - 60 milijuna šilinga za film. Ali: pošto se zna, da

Gradišće dava najmanje subvencijov za film

danas jedan low-budget film, koji se pravi malim parama, košta najmanje pet, šest milijuna, u prosjeku deset milijuna, to ne znači ništa drugoga, nego de se u Austriji preko toga fonda može financirati pet, šest igranih filmova. To je jedna strana. S druge strane ne postoji skoro nikakva mogućnost da se dobije novac od saveznih zemalja. Najveć novaca je u Beču i u Dolnjoj Austriji (pet milijuna šilinga), a na kraju te žalosne statistike nalazu se Koroška, Štajerska i Gradišće.

Gradišće nudi najmanje novaca godišnje, to je suma, za koju neznam uopće, da li je iskazana, vjerojatno negdje između 30 i 40. 000 šilinga maksimalno. Štajerska ima možda oko 200. 000, a Koroška slično. S tim se ne može pomoći mladim ljudima.

Pored svega toga postoji nešto vrlo interesantno u Austriji: ljudi prave igrane filme u manjem obimu, i polako Austrija počinje da postane zemlja s višom filmskom

kulturom. To je zbog toga, ar postoji jedna organizacija, koja se zove "Austrian film commission", koja sve filmove godišnje proizvodnje šalje na festivale po cijelom svijetu. To valja za igrani film.

Postoji nešto, što je poznatije u svijetu nego austrijski igrani film, to su austrijska filmska avangarda, znači underground-film i eksperimentalni film s jedne strane, i crtani, odnosno austrijski križani film s druge strane. Za eksperimentalne i avangardne filmove, koji se uglavnom proizvode na 16 mm i na superosmici, nije potrebno toliko novaca. Postoje druge mogućnosti, kako se do toga novca dodje. Na primjer ministarstvo za kulturu u Beču ima otprilike godišnje od 16 do 20 milijuna šilinga za dokumentarni, eksperimentalni i inovativni film. Postoji jedan savjet od pet do sedam članova, koji onda odlučuje, koji može dobiti taj novac.

NG: Zač mislite, je situacija filma na selu tako čemerna?

Bogdan Grbić: Na selu je naravno teško, mali broj stanovnika i tako dalje. Filmovi, koji se daju u kinima, koji još postoje na selu su uglavnom programirani iz Beča. Radi se o vrlo jednostavnim, zabavnim filmovima, koji nemaju nikakove veze s filmskom umjetnošću. Film, kino može i da bude umjetnost. Vlasnici kina misle, da će doći više publike, ako budu davali takove filme. Ja mislim, da to nije točno. S druge strane su dolaskom televizije ljudi prestali da idu u kino, jer se davaju i na televiziji igrani filmovi. Ja mislim, da bi bila jedna od mogućnosti, da podupiraju oni, koji programiraju

kino, a možda čak zemaljske vlade ozbiljne filmove, filmove, koji su dobili nagrade, filmovi, koji su klasični. Ja mislim, da kad bi se ovakovi filmovi davali, da bi mladina možda išla na vikendu da gleda takove filmove.

NG: Ča su najvažnije razlike med konvencionalnim, igranim filmom i eksperimentalnim, avangardnim filmom?

Bogdan Grbić, jesen 1989.

Bogdan Grbić: Ja sam bio u prošlom festivalu austrijskog filma u Welsu, i čuo sam od svojega prijatelja Petra Čerkaskog, koji pravi eksperimentalne filmove, da je on razgovarao s jednim Austrijancem, koji već godinama živi u Njemačkoj i pravi zabavne, igrane filmove. Počelo ovako, da je taj čovjek - mislim da mu je bilo prezime Schwarzenberger - pitao Petra

Vizuelni medijum je medijum ovoga stoljeća

Čerkaskoga, da li uopće netko gleda njegove - Čerkaskove - filmove. Pri tom se je malo smeškao, odzgo-re je gledao na tog malog eksperimentatora, misleći da nitko ne vidi njegove filmove. A kad mu je Petar počeo pričati o tome, da on godišnje ide na petnajst do dvadeset odgovarajućih festivala, je Schwar-

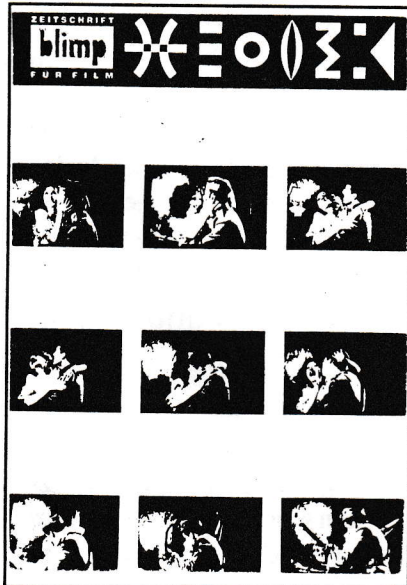
zenberger primjetio, da je lako moguće, da skoro isti broj ljudi vidi eksperimentalne filmove, samo na drugi način. To nisu filmovi, koji se

stavaju u običnom kinu, nego filmovi, koji se stavaju na festivalima i simpozijama.

Odnos eksperimentalnih i konvencionalnih režisera dugo vrijeme bio je loš. Ni jedni ni drugi nisu uzimali druge za ozbiljno. Ali posljednju godinu počinju oni, koji rade igrane filmove, da razgovaraju s onima, koji prave eksperimentalne filmove, i obratno.

Moji su filmovi eksperimentalnog karaktera, ali baza tih filmo-

va je dokumenat. Ja smatram, da je vizualni medijum medijum ovog stoljeća, bez obzira da li je to televizija, ili stari mehanički film ili

video. To je u stvari nosač kreativnih ideja ovoga stoljeća. Zato su za mene jako važne pokretne slike, a kod pokretnih slika smatram da čovjek može da bude onda inovativniji, ako to nije neka priča, nego ako je to eksperimenat. To je slično kao apstraktno slikarstvo, ali pokretno.

NG: Ča su bili razlogi, da ste osnovali časopis "blimp", i mislite, da je važno baviti se i teoretski filmom?

Bogdan Grbić:

Ideja je nikla sedamdesetih godina. Historija austrijskih filmskih časopisa je takova, da su oni uglavnom, poslije nekoliko brojeva prestali da izlaze, kot na priliku časopis "caligari" mojeg pokojnog prijatelja, eksperimentalnog filmaždiije Ernsta Schmidta ml. Postojeći časopisi iz Njemačke i Švicarske nimaju odgovarajući kvalitet, i zbog toga smo osnovali "blimp". Kvalitet je

potriban, da austrijska mladina počne da razmišlja o filmu kao o nečem ozbiljnom, kao o umjetnosti. Dugo nismo imali finansijskih mogućnosti, i trajalo je do 1984. godine, dok smo uspjeli.

Teorija je važna zato, jer je teorija usko povezana za ozbiljni film. To je jedna vrsta nauke filma, i ja mislim, da je vrlo važno, kad se čovjek kreativno bavi filmom, da se bavi i teorijom. Svi tri, koji smo osnovali "blimp" - to su Heinz Trenčzak, Peter Zach i ja - mi pravimo filmove i mi svi pišemo o filmu.

NG: Kot nas se jako malo zna za film u Jugoslaviji. Kako Vi oci-

jenite pojedina strujanja filmske scene u Jugoslaviji?

Bogdan Grbić: Jugoslavija je sigurno zemlja filma. U svakoj republici se godišnje producira mnogo filmova. Nije to samo profesionalni film, radi se i u klubovima. Ovi filmski klubovi su gnjezda budućeg igranog filma. Jedan ili drugi onda, bez da je završio filmsku akademiju, počinje da pravi igrane filmove.

Postoje naravno skoro u svakom glavnom gradu republika i filmske visoke škole. Slovenija je prošle godine proizvela devet igranih filmova. Najveći festival jugoslavenskog filma je jedanput godišnje u Puli, gdje se u prosjeku daje tri deset do četrdeset igranih filmova. Hrvatska je također jako

poznata, u prvom redu škola crtanog filma.

Prije kratkog vremena bio je festival regije Alpe-Jadran u Trstu, a najveći blok filmova, koji je tamo davan, je posvećen hrvatskom filmu. To nešto znači, to znači da su oni u Italiji saznali, da je hrvatski film dobar. Interesantno je da oni nisu dali samo hrvatske igrane filmove, nego i hrvatske eksperimentalne filmove, video, a osim toga i filmove, koje rade Hrvati, koji su egzil-Hrvati, koji žive na Zapadu.

Jedan dobar dio filmskih radnika, odnosno režisera je šezdesetih godina i kasnije otišao van zemlje, jer nisu mogli praviti film-

ove onako kako su željeli. Na primjer Dušan Makavejev, koji je napravio film "WR", o Wilhelmu Reichu, igrani film, koji se do

Morali bi napraviti više filmova o Gradišćanskim Hrvatima

pretprošle godine, ada dvadeset godina, nije mogao prikazati u Jugoslaviji. On je otišao u egzil, živio u Parizu, prošle godine se je opet vratio u Jugoslaviju. Imamo masu kreativnih jugoslavenskih režisera, koji desetak, petnaestak, dvadesetak godina nisu smjeli praviti onako filme kako su željeli. To je slična situacija kao sa sovjetskim filmom, gdje su se filmovi pravili, ali se nisu mogli davati u kinu. Avangardni film je također jako poznat u Jugoslaviji. Postoje grupe u Za-

grebu, Ljubljani, Beogradu. Danas je to podjeljeno na film, stari medijum, šestnaest milimetarski, super osmica ili video. Oni prikazuju svoje filmove na eksperimentalnim festivalima u cijelom svijetu.

NG: Vi ste imali mogućnost da vidite film, koga je napravila Stinjačka Marijana Stoišić "Stinjačke čizme". Kako se je Vam ta film vidio?

Bogdan Grbić: Ja sam imao već prilike kao član savjeta za film, ministarstva za kulturu u Beču, da vidim sinopsis toga filma, i ja sam bio jedan od tih članova koji je bio za to da se dobije novac za taj film. Svi članovi su bili za to, to znači da je već u pripremnoj fazi za film bio velik interes kod stručnjaka, i da su stručnjaci mislili, da će se s tim sinopsisom napraviti dobar film.

Rezultat je stvarno takav. Ja mislim, da bi bilo važno praviti češće takve filmove, dokumentarce, možda opet dokumentarce o Gradišćanskim Hrvatima.

NG: Hvala na razgovoru i još mnogo uspjeha pri djelu!

Bogdan Grbić

Rodjen u Sremskom Karlovcu, Vojvodina
do svojega 22. ljeta je živio u Beogradu.

1957. je došao u Grac, kade živi i danas.

Izdavač filmskoga časopisa "blimp", režiser eksperimentalnih filmov.

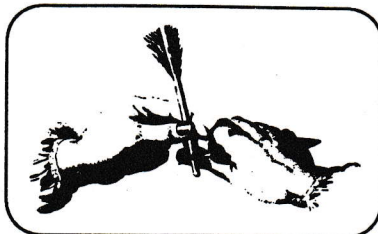
NOVA LITERATURA

Bezbržno dinstvo

Katarina Dragšić

I ja sam morala sigurno biti i sigurno bila koč mala, kot mi to pamet veli i ljudi povidaju, ki me poznaju jur od dinstva, a niti nije tako daleko, tako davno, da bi mi se moglo činiti kot povidajka ili lipo izmišljeni doživljaj staremajke.

Ipak, one štorice i priče, doživljaji i izjave me znaju vezati ure dugo uz majku ili bar ku tetu i teca - samo da čujem kako sam bila, ča mi je bilo važno, kako sam gledala, zač i kako plakala ili smijala, koga već ili manje rado imala, ku haljicu si najradje ubukla, s kim se igrala, kako se na cesti i u crikvi ponašala, itd. . . .Znam ja, jer sam već stokrat čula, i svaki put se unutrašnji nasmišim, da sam se htela uz tatu na sufu sjesti, na čisto zadnji cifak uz nogu, uz tu prokšetu nogu, i mu htela reći: "Tata! Ja ću Vam gispi puhat!" I onda se je htio i tata nasmišiti, kot

da bi ga noga zaista manje bolila.

Znam ja - i od mame - da me je tata htio po nedilje svenek u krčmu sobom zeti i da sam se htela na to strašno veseliti, da smim s tatom u krčmu, dokle je mama prebavila svaku nedilju kot božji konjić kod (betežne) staremajke. Ja sam smila s tatom!

Da li sam mirno uza njega sidila ili se po cijeloj krčmi obraćala kot vjetarnica dok se je tata kartao, to mi već nijedan reći ne more.

A ja, ja se znam iz predškolskoga časa samo na jedan jedini doživljaj zaista sama i prez pomoći majke ili tete spomenuti: na svaku malenkost: kako je ležao, ruku držao, kako monotono i neprekidno su glušale molitve, kade su sviće stale, na obraz mame, kad su l. 11. 1971. Svi Sveti došli po našega tatu.

G A L E R I J A

Nimška publika bojse razumi hrvatski, premda smo do sada mislili, da je samo jednojezična. To vidimo tajedan za tajednom u našoj hrvatskoj televiziji, ka je - kot nam to kanu sugerirati ORF-ovci - nastala bogatija i opulentnija. Kalendar priredbov se sastavlja na nimškom jeziku. Televizija je ponimčarila hrvatska

Za nimce

sela, igrokaze pretvorila u Theateraufführung-e, a subote i nedilje pokrstila na SA i SO. ORF-ovci dobro znaju, da je pisana rič na ekranu važnija od govorene. Zato oni u svi informativni emisija takozvanimi inserti dokumentiraju važnost pojedine teme ili dogodjaja.

Inserti kalendara priredbov su svi po nimšku. S tim ORF-ovci očividno kanu signalizirati svoju želju, da Nimci pohodu hrvatske igrokaze, a ne Hrvati.

O produžetku emisije još dvi rečenice. Ne poznam nijednoga človika, ki staru močku - potom kad ju je ispljunuo - opet počne cmuliti. Zato nije ni potribno, da na hrvatskoj televiziji ponavljaju prinose, kim je prik Božić zrasla brada; ipak smo je prepoznali.

A propos Božići. Čudila sam se, zač su upravo na Badnjak i na Staro ljeto izostale hrvatske televizijske emisije. Koliko je meni poznato se na te dva svetke Hrvati ne običavaju seliti, nego kanu gledati hrvatske televizijske emisije ke nisu samo za određene dane, nego za cijelo ljeto zagarantirane njim, a tako i

Vašoj
telegledalici

Endru Berlakovića ne moremo zaređiti u odredjen smir ili stil umjetnosti. Iz mnogih stru-

Endre Berlaković

janj današnjega slikarstva si izvadi sve to, ča mu se čini hasnovitim, vridnim i korisnim za njegovo slikarstvo. Umjetničko stvaralačтво Endra Berlakovića je sinteza ovih različnih impulzov i distinstva u sridnjem Gradišću. Učitelji su mu bili naš Rudolf Klaudus i u Zagrebu pak Krsto Hegedušić, duhovni otac hrvatskoga naivnoga slikarstva. Duhovna rodbina Hegedušiću je i zato razumljiva, ar pol tisuć ljeta stari gradišćanskohrvatski kraj i uža

domovina hegedušićeve škole, Podravina, i geografski nisu bogzna kako razdiljene. Zapravo su ovi dva kraji samo razdiljeni umjetničkim sredstvi, bodljivom žicom, braniki i barikadami...

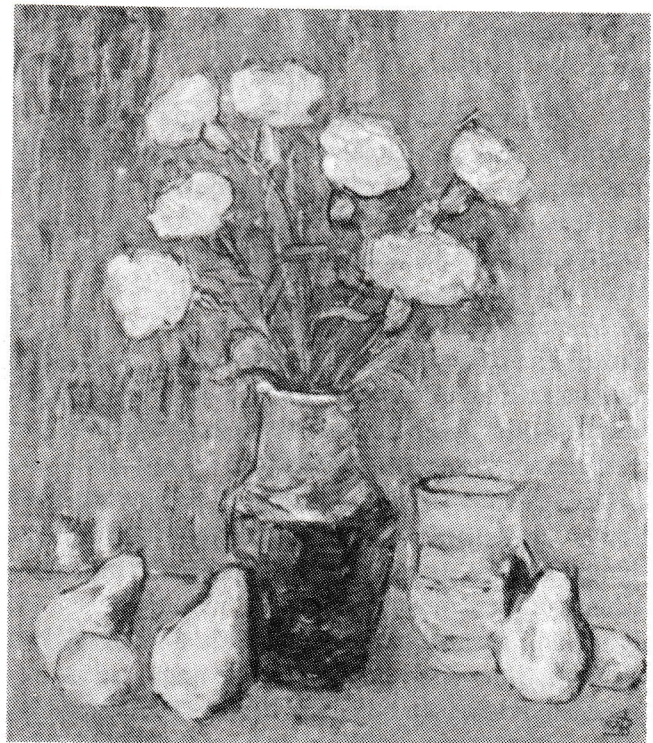
Ali kako smišni su ova um-

**Djela mi imaju korijene u
gradišćansko-
hrvatskoj filozofiji ...**

E. Berlaković

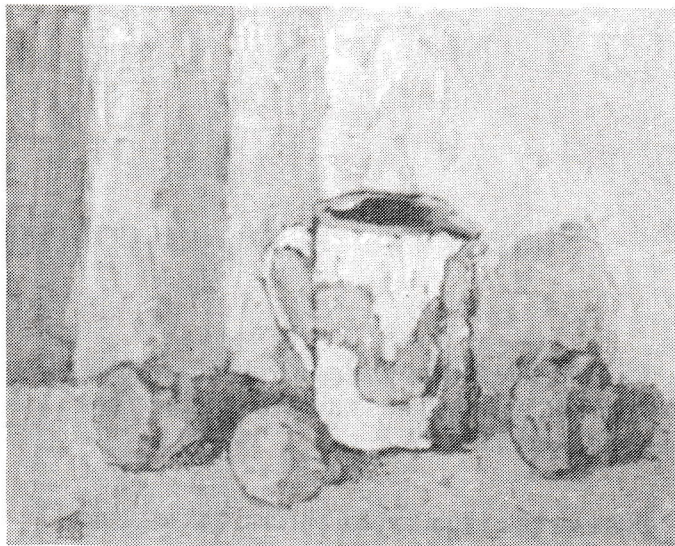
jetnička sredstva uz krilatu dušu umjetnika...

Umjetničko stvaralačтво Endra Berlaković živi od sadašnjosti, od čuti i od čutljivosti umjetnika. Rijetko kada more ki umjetnika svoju čutljivost posredovati i gledaocu, kako to djela Berlaković. Morebit, da ali uprav mi razumimo Ber-

lakovićeve visti, njegove poruke. Mi ki smo i sami produkt panonske kulture, panonskih utjecajev razliĉnih narodov, kulturov i religijov. Kod nas u Gradišću je bila svenek ustvorena ova sinteza, koj je Berlaković u svojem slikarstvu nasadio cvijet. Iz šarolikosti sridnjega Gradišća kod najuže domovine našega umjetnika ishadja konaĉno i šarolikost u njegovi akvareli. Kot kumaj komu mu se je ali i ugodalo, da ukljuĉi i svoju ratio u svoje stvaralaĉtvo. Slike mu nisu prikaz samo iluzije stvarne realnosti, nego slijedu svejedno jasnim zakonom kako triba graditi sliku. Berlaković takorekuć ne stvara obloke, kroza ke vidimo u realnost. Njegove like su same dio ove realnosti, u same prava stvarnost. Endre Berlaković je uspjeo, da ove slijede zakonov nikada ne za-

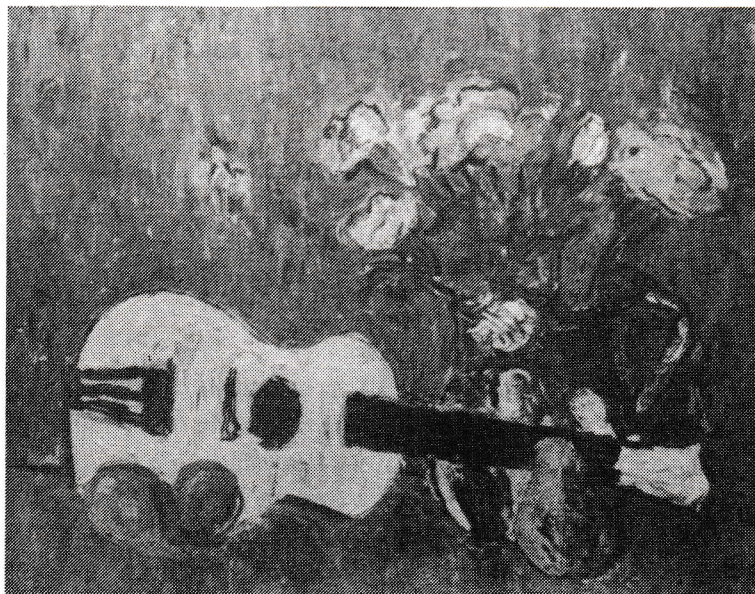

Endre Berlaković

rodjen 1931 u Velikom Borištofu
Studirao je filozofiju, teologiju, pravo i umjetnost. U diplomatskoj službi je bio nazadnje ambasador u Rumunjskoj.

Prve kontakte s umjetnošću mu je posredovao Rudolf Klaudus. U 50-ti ljeti je studirao ranokršćanske freske u Rimu. Početkom 60-tih ljet je studirao kot Krsta Hegedušića u Zagrebu i je upoznao hrvatsku naivnu umjetnost, hrvatski postimpresionizam i pop-art. U Pekingu je u-sisao elemente kineskoga slikanja na svili. U Bukurešti je suradjivao s Traianom Bradeanom i Viorelom Margineanom.

Izložbe: Rim, Zagreb, Beograd, Bukurešta, Beĉ, Solnograd, Toronto...

krivaju ĉutljivost i harmoniĉnu kompoziciju umjetnine. Svenek izgleda cijela umjetnina kot cijelina, kot harmoniĉan produkt ideje i ĉuti umjetnika.

Berlaković djela skoro iskljuĉivo farbami. Za njega je farba zviranjak snage i harmonije. Pred svim u akvareli se izrazi njegova posebna ĉut pri izibranju pravih nijansov.

Berlakovićevo stvaralaĉtvo je danas priznato kot vaŹan dio Austrijsanske i svakako i gradišćansko-hrvatske umjetne scene. Nije samo bio kot ambasador u oficijelnoj službi ambasador Austrije, nego još ĉuda već ambasador nas Gradišćanskih Hrvatov.

sastavljeno na temelju kritikov
Györgyja Sebestyéna
i Alfonsa Dalme

Stare horvatske regule dobrog ponašanja pri stolu i jelu

1. Pri stolu ni lepo s prsti bubnati, zubmi škripati ili zehajuć kakti vuk zavijati, a niti kak prostak sa celim se telom rastezati.
2. Pri stolu ruke i zubi trebaju biti čisti a ak je kaj od jela med zubmi ostalo gerdo je videti će se to z nožom, vilicom o još mense ze persti vun trebi.
3. Ak pri stolu nesci spelava norije na lucki račun, vsaku šalu treba prijeti na svoj račun.
4. Pri stolu tokaj ni lepo povedati odurni vic, a jos manse je spametno delati komedije na domaću političku temu, kaj ti se lahko radi toga more dojtj vu rest.
5. Pri stolu se lačnak ne popravlja a niti se kopči šlic. Takaj se niti gače za dretu (svitnjak) ne natezaju, a isto tak se med nogami po jajcah ili kakovoj drugoj meštiji ne češe bez hude sile.
6. Pri stolu se ne loviju buhe, vuši ili kaj takvoga drugoga puzećega gada i smrada. Če se na drugom kaj takvoga vidi ne početi kričati, nego kak se najtiše more z ancuga ili las se zeme, med persti zdrobi i da nišci drugi to ne čuti pod stol hiti.
7. Če je juha kipuca ni lipo vleć vu se i srkati kak da se čuje struganje kravskoga vagira ili kotača na zdencu.
8. Ak se vu posudi najde kakav smrad ili bilo kaj odumoga, to se spersti zvadi po skrivečki. Če se na jeziku hvezne, pljune se van, a gubec se pokrije i na stran obrne.
9. Če je negdo tak lakoten da vu cube meće kipuće jelo, ni lepo v ruku ili susedu vu ancug, neg treba pod stol pljunuti.
10. Ak se na stol donese kakvo jelo s koščicama, treba se koščice desti vu levu ruku, a ne z rok strel jati i rashitivati.
11. Pri stolu je gerdo videti ak se kosti po pesjem oglabaju ili hrustaju.
12. Isto tak je gerdo videti i čuti ak negdo pri jelu kak prasica ze cubami cmokce.
13. Če se pri stolu najde noseća zenska treba ju čuvati teškoga zdiganja, skakanja, tancanja, droncanja, vozenja, hikanja, srdenja, batin i sakoga straha teri na zdravlje škodi. Takva ženska more vse imeti i nesmi ostati steca. A vsaka pajdašica mora svojega deda pustiti, kad ga noseća ženska na sebe, vu kmicu ili najze vleče.
14. Tudju žensku ni pristojno vu društvu šćipati, pri tancu stiskati a trdim stvarima zuglati i na zlo snubiti. A isto tak se nesme tudju babu pod stolom sa kolenni- ma smicati, ili joj se oko gać s persti motati.

H A K - S E R V I S

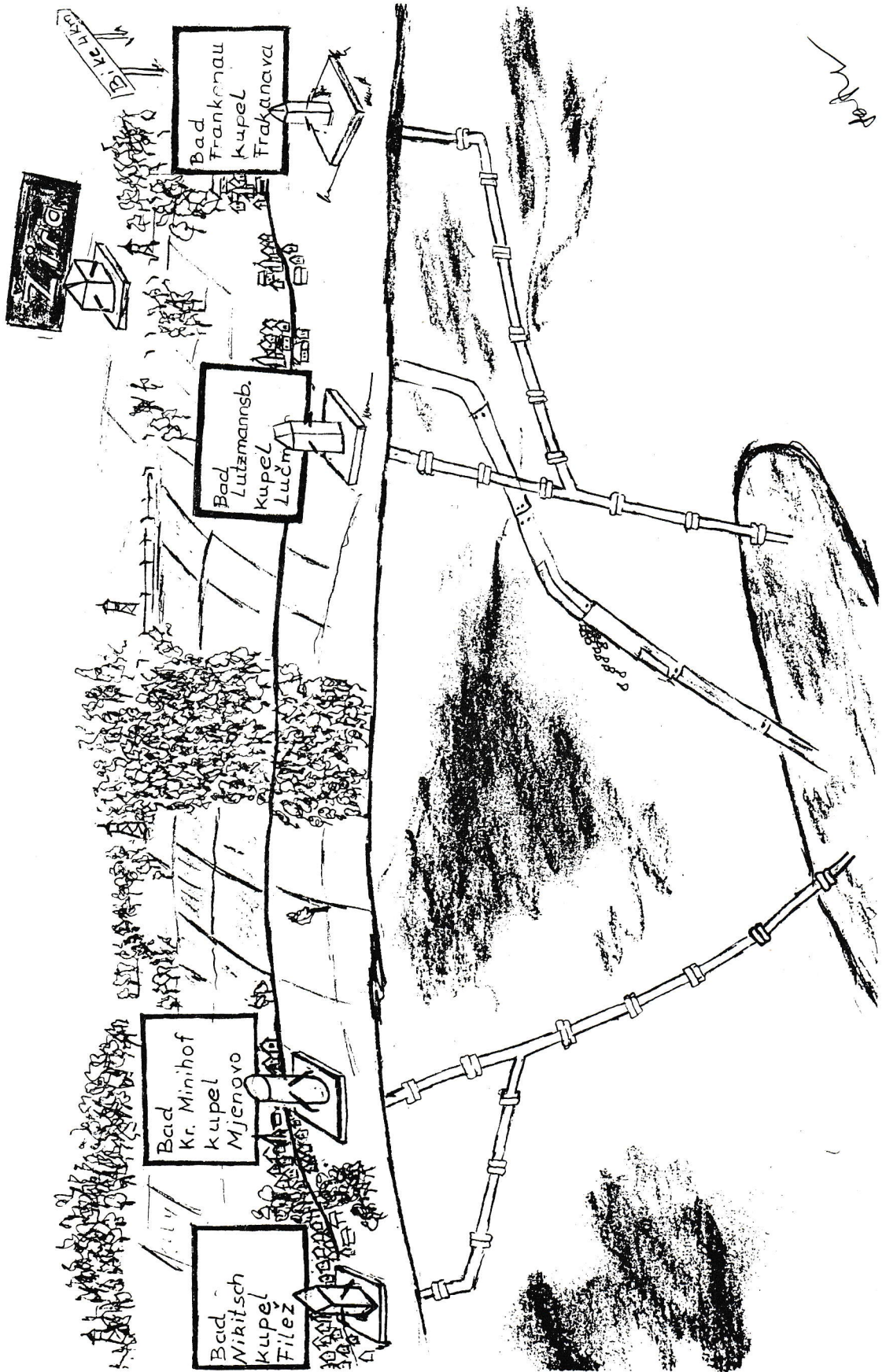
Na ovm mjestu ćemo u budućnosti besplatno oglasiti male oglase i inserate naših članov. Tako kanimo pomoću našega ureda posredovati kontakte med onimi, ki tribaju kakovu uslugu, i med hrvatskimi studenti, ki išću kakov posao. Jur sada imamo nekoliko

interesentov, ki išću baby-sittera, koga, ki im piše na stroju itd.

Istotako si neki naši studenti išću stan ili hižu u Beču., drugi prodavaju skripte itd...

Jur sda morete se informirati u našem uredu tel.: 65 14 014 o ponuda i o želja.

MI SVI KUHAMO ISTOM VODOM

Simpozij

JEZIK U IZOBRAZBI - MATERINSKI JEZIK

Organizator: Austrijansko visokoškolarstvo (ÖH), Klub slovenskih študentov
in študentk na Dunaju (KSŠŠ/D), Hrvatski akademski klub (HAK)
Suradjavaju Čehi i Slovaki u Beču, Ugri u Gradišću i Roma i Sinti

četvrtak, 29. 3. 1990, 20.00; Café Berggasse

Čitanje iz literature narodnih manjin

Cvetka Lipuš, Jurica Čenar, Maja Haderlap, Gyulo Pulay, Fred Hergović

petak, 30. 3. 1990, 10.00, sveučilišće

Uvodni referat prof. Dietmar Larcher

podiljenje u djelatne kruge

Pravna situacija

peljači:

dr. Sepp Brugger

Manjine si pomoru same

peljači:

dr. Vladimir Wakounig
mag. Ivo Sučić

Jezik i identitet

peljači:

dr. Kirsch, Romanistik
prof. Wolfgang Dressler

petak, 20.30, audi max

koncert s Bruji, Kundalini i Harri Stojka

subota, 31. 3. 1990, 10.00, sveučilišće

Prezentacija rezultata

Diskusija na podiju s dotičnim govorači strankov

P. b. b.

Erscheinungsort: 1040 Wien
Verlagspostamt: 1040 Wien

DRUCKSACHE

HRVATSKI AKADEMSKI KLUB   DVR.: 0557340
SCHWINDG.14/10 / 1040 BEC   TEL. 65 14 014

DR.

NIKOLA BENCSICS
WALDHOFWEG 6

7000 ZELJEZNO/EISENTADT

DRUCKSACHE

02614 / 2263